

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

24^e JAARGANG

WOENSDAG 1 NOVEMBER 1939

No. 1244

COMMISSIE VAN REDACTIE:

P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen;
H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries.

M. F. J. Cool — Secretaris van de Redactie.

Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam.
Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.
Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Advertenties voorpagina f 0,50 per regel. Andere pagina's f 0,40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief. Administratie van abonnementen en advertenties: Nijgh & van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en giro-rekening No. 145192.

Abonnementsprijs voor het weekblad franco p. p. in Nederland f 16,—. Abonnementsprijs Economisch-Statistisch Maandbericht f 5,— per jaar. Beide organen samen f 20,— per jaar. Buitenland en Koloniën resp. f 18,—, f 6,— en f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad en het Maandbericht gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties.

INHOUD:

Blz.

Nieuwe prijspolitiek ten behoeve van den Landbouw en hare gevolgen door Dr. H. M. H. A. van der Valk ..	804
Een ondoordachte suggestie door M. F. J. Cool	805
Het voedselrantsoen in oorlogstijd door Dr. W. K. H. Feuilletau de Bruyn	806
Inrichting van industrieterreinen door H. C. Kuiler J. Mzn.	809
Het Amerikaansche bedrijfsleven onder twee invloeden door Dr. F. Pinner	810
AANTEKENINGEN:	
Het vraagstuk van den internationalen handel in de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde	811
De beteekenis van nieuwe werkmethode voor den economischen wederopbouw	814
INGEZONDEN STUKKEN:	
Prijsverhoging en de theorie der vervangingswaarde door G. C. Th. van Dorp met Naschrift van Dr. O. Bakker	814
MAANDOLJFERS:	
Indexcijfers van Nederlandsche aandeelen	815
Statistieken:	
Verkorte opgave der Groothandelsprijzen	816
Geldkoersen-Wisselkoersen-Bankstaten	817, 818

GELD-, KAPITAAL- EN WISSELMARKT.

Op de wisselmarkt toonde deze week de Belga de voornaamste fluctuaties. Verleden week was, naar wij in ons vorig overzicht mededeelden, een herstel ingetreden na de inzinking, die tevoren had plaats gevonden. Deze week nu werd het herstel niet alleen teniet gedaan, maar de koers is verder gedaald dan in de vorige periode van pressie op deze valuta. De berichten inzake de belangen van de Caisse Générale de Réports et de Dépôts bij de Mendelssohn-débâcle deden den druk op de Belgische munt nog toenemen en de Nationale Bank werd voortdurend genoopt in te grijpen, waarbij zij den Dollarkoers geleidelijk verhoogde. Wij hebben er vroeger reeds op gewezen, dat de Belgische monetaire autoriteiten, meer dan die in andere neutrale landen, het gemotiveerd kunnen achten de sterk gestegen kosten van goudverschepping in den wisselkoers te verdisconteeren, omdat immers België nog een — zij het allesbehalve zuiveren — gouden standaard heeft.

De Pondenkoers heeft niet veel schommelingen vertoond, maar de tendens is toch omlaag gericht geweest. In het begin van de week was de koers nog tusschen de 7.55 en 7.57, aan het einde van de week om en nabij 7.53, terwijl in het begin van de nieuwe week de druk op den koers bleef aanhouden. De officieele Londensche koersen zijn onveranderd gebleven, zoodat geleidelijk aan de marge tusschen binnen- en buitenkoers weer wat stijgt, al is deze nog van betrekkelijk geringen omvang. De dekking van oude contramineposten is nu langzamerhand achter de rug; die transacties vormden een niet te onderschatten steun voor de markt. Men bedenke, dat Engeland nog steeds de kapitaalrepatriatie door buitenlanders geheel vrijlaat, en dat kan onder bepaalde omstandigheden tot omvangrijk aanbod leiden. De hernieuwde verlaging van het officieele disconto heeft natuurlijk met betrekking tot het verloop der wisselkoersen geen praktische beteekenis. Ten hoogste zou men kunnen zeggen, dat de indirect met dezen maatregel samenhangende stijging van het koerspeil van Engelsche obligatiën liquidaties van stukken, die nog in buitenlandsch bezit zijn, bevordert.

Te onzent is de valuta vrijwel onveranderd gebleven, de Dollarnoteering blijft voortdurend tegen het plafond aanhangen, en het Egalisatiefonds moet af en toe intervenieeren, wel niet voor omvangrijke bedragen, maar de tendens is toch die van een lichte pressie op onze munt, zooals dat trouwens voor alle neutrale valuta's geldt, in het bijzonder, zooals gezegd, voor Belga's. Scandinavische valuta's hebben niet in bijzondere mate geleden onder den keer in de politieke kansen voor die landen.

De geldmarkt blijft ruim. De nieuwe inschrijving op schatkistpapier bracht de rente voor vier-maandspapier op 1½ pCt., en voor jaarspromessen op 2%. Sedertdien zijn op de markt omzette geregistreerde sedert lage noteeringen. In het begin van de nieuwe week deed zich natuurlijk de naderende 1 Novembertermijn wel eenigszins gevoelen, maar van noemenswaarde stijging van de rente was toch geen sprake.

NIEUWE PRIJSPOLITIEK TEN BEHOEVE VAN DEN LANDBOUW EN HARE GEVOLGEN.

Met eenige overdrijving zou men kunnen zeggen, dat in Nederland de prijzen niet meer heerschen, maar beheerscht worden. En deze beheersching geschiedt op een wijze, welke reeds tot veel critiek — ook in deze kolommen — aanleiding heeft gegeven. Aan den eenen kant wil de Regeering niet uitsluitend het beginsel van de vervangingswaarde als richtsnoer nemen, aan den anderen kant is het doel van de prijs-politiek niet om elke prijsverhooging tegen te gaan, doch slechts die prijsbeweging, welke een ongemotiveerd en onevenwichtig karakter heeft. Tracht de zakenman deze beginselen in de practijk met al zijn groote en vele nuanceeringen toe te passen, dan staat hij gewoonweg voor een puzzle. Het is dan ook niet te verwonderen, dat de klachten legio zijn en dat de practijk in den doolhof van deze prijspolitiek verdwaalt en ongemerkt op verboden terrein komt. De grens tusschen wat wel mag en wat niet mag is door de Regeering niet precies afgebakend.

Een vergelijking met de prijspolitiek na de muntcorrectie van September 1936 gaat niet op. In 1936 was het *eindpunt* van de prijsstijging — afgezien van den loop van de wereldmarktprijzen ¹⁾ — *van tevoren vrij nauwkeurig* aan te geven. Reeds in 1933 had Prof. Dr. N. J. Polak ²⁾ berekend, hoe groot de stijging van de kosten van levensonderhoud na een depreciatie van den Gulden met 25 pCt. zou zijn. De juistheid van deze berekening is, in aanmerking nemende de geringere depreciatie dan waarvan Prof. Polak uitging, in 1937 en 1938 door de feiten bevestigd.

Het kwam er in de periode vlak na de depreciatie op aan om deze noodzakelijke, maar beperkte prijsstijging zich zonder schokken te laten voltrekken. Het toezicht van de Regeering behoefde slechts tijdelijk te zijn.

Op het oogenblik is de toestand geheel anders. Het eindpunt van de prijsstijging is niet te berekenen. De krachten, die thans het prijspeil omhoog stuwen, zijn machtiger en moeilijker te beheerschen dan precies 3 jaar geleden. Vandaar ook de klemmende eisch om elke ongemotiveerde stijging van de kosten van levensonderhoud te verhinderen. Want aan het duurder worden van het leven valt helaas niet te ontkomen, temeer waar de Regeering op het gebied van de noodzakelijke voedingsmiddelen *bewust* een prijsstijging in de hand werkt.

Andere prijspolitiek in den Landbouw dan in de industrie.

De prijspolitiek in den Landbouw beoogde tot dusverre een vergoeding te geven voor de onmisbare productiekosten. De prijscorrectie, welke op dit gebied werd doorgevoerd, had voornamelijk een sociale zijde. De Regeering streefde er naar om te groote verschuivingen in de inkomensverhoudingen te voorkomen. Hoewel niet alleen staande, is de agrarische prijspolitiek het meest sprekende voorbeeld van de doeleinden van de Regeeringspolitiek in dit opzicht.

De agrarische prijspolitiek heeft thans een wijziging ondergaan, welke niet onderkend wordt en daardoor reeds tot misverstand aanleiding heeft gegeven, temeer omdat zij *schijnbaar* in conflict komt met de doeleinden van de algemeene prijspolitiek, zooals deze laatstelijk zijn uiteengezet in de Memorie van Antwoord ³⁾ van den Minister van Algemeene Zaken a.i.

¹⁾ Een depreciatie van den Gulden heeft op de wereldmarktprijzen vrijwel geen invloed, zulks in tegenstelling met een depreciatie van het Pond Sterling.

²⁾ In De Economist van November 1933.

³⁾ „Zonder daarbij aan het beginsel der vervangingswaarde bij de waardeering van voorraden wezenlijke beteekenis

Ten aanzien van de overwegingen van de Regeering bij de nieuwe agrarische prijsregeling heeft Minister Steenberghe, in een radiorede, op 24 October tot de land- en tuinbouwers gehouden, vier factoren genoemd, waarmede rekening is gehouden. De motivering van Minister Steenberghe kan, indien men deze zuiver van *economisch* standpunt beschouwt, de gedachte opwekken van het meten met twee maten. Laten wij eerst de factoren 1 en 4 uit deze rede nagaan.

1o. Bij de vaststelling van de prijzen is rekening gehouden met de stijging van de productiekosten.

2o. De Landbouw moet uit de opbrengst van dezen oogst de uitgaven dekken voor den oogst van 1940. Daar de voorbereidingen lang duren en allerlei mogelijkheden van prijsstijging zich kunnen voordoen, leek het billijk, dat bij het vaststellen der huidige richtprijzen reeds thans met dien bijzonderen factor rekening werd gehouden.

Uit deze factoren blijkt dus, dat in den Landbouw het beginsel van de vervangingswaarde strikt wordt toegepast ⁴⁾. Maar er is nog meer!

3o. Stijging van de kosten, die zich voor alle andere groepen der bevolking ook voor den boer en zijn gezin voordoen en ook in de naaste toekomst niet zullen uitblijven, worden in aanmerking genomen.

Hier wordt dus het belang van den boer als consument op den voorgrond gesteld. Als ook over de belangen van de andere groepen der bevolking zoo gewaakt zou worden, zou dit een algemeene stijging van loonen, salarissen en rente-inkomsten beteekenen.

Al moge het juist zijn, dat deze groep van de bevolking over het algemeen een lage belooening voor haar arbeid ontving, dan verandert dit toch niets aan het feit, dat de motivering van de agrarische prijsverhoogingen, wat dezen factor betreft, in *beginsel* uitzonderlijk is.

4o. Van verschillende landbouwproducten is een geringe kwantitatieve opbrengst te verwachten (minder krachtvoer, dus minder melkvet per kg melk).

Maar staat de Regeering, om dezen factor te veralgemeenen, ook een extra toeslag op den prijs toe aan iederen fabrikant, die door stagnatie in den toevoer van grondstoffen een lageren bezettingsgraad en dus hogere kosten per eenheid heeft dan vóór dien tijd? Zeker niet, want anders zouden de klachten niet zoo talrijk zijn.

Strategische overwegingen.

Deze prijspolitiek is dan ook niet te begrijpen, indien men geen rekening houdt met de buitengewone tijdsomstandigheden, waarin de schaarschte aan goederen de rangschikking van de behoefte naar urgentie dringend noodzakelijk maakt. De neutraliteit van ons land hangt in hooge mate van de voedselvoorziening af. Deze moet met alle middelen worden opgevoerd. Daarom heeft de Regeering zooveel zorg voor den Landbouw. Hier werken thans niet in de eerste plaats economische en sociale, maar strategische overwegingen.

Het gevolg van deze maatregelen is het duurder worden van de noodzakelijke levensbehoeften. Deze stijging van de kosten van levensonderhoud is noodzakelijk om opvoering van de agrarische productie tot een hooger peil dan anders mogelijk was, te bereiken.

De vraag mag echter worden gesteld, of gewaakt wordt voor opvoering van pachten en grondprijzen.

te willen ontzeggen, sluit de Regeering zich niettemin aan bij de leden, die van oordeel zijn, dat deze waarde *niet uitsluitend* richtsnoer mag zijn en dat ook met *andere elementen* rekening moet worden gehouden”, aldus de M. v. A. (wij cursiveeren). Uit het communiqué van 26 Sept. blijkt verder, dat de Regeering in deze moeilijke materie naar een compromis-oplossing streeft.

⁴⁾ Bij de beoordeeling van dezen factor moet bovendien niet uit het oog worden verloren, dat de omzetsnelheid bij industrie en middenstand grooter is dan bij den Landbouw, waar de aanpassing der prijzen in vele gevallen slechts eenmaal per jaar kan geschieden.

De prijsstijging van de agrarische producten is namelijk te beschouwen als een indirecte belasting, welke de bevolking door den oorlogstoestand wordt opgelegd. De Regeering had de agrarische richtprijzen ook gelijk kunnen laten en door toeslagen den Landbouw extra kunnen steunen, waardoor wellicht gemakkelijker pachten en grondprijzen in bedwang zouden kunnen worden gehouden en bovendien de kosten van levensonderhoud uit dien hoofde niet konden stijgen. Deze toeslagen zouden dan uit een extra-verhoging van de belastingen gevonden moeten worden. Met het oog op de moeilijkheden, welke de noodzakelijke belastingverhogingen reeds medebrengen, is het begrijpelijk, dat een weg gekozen is, welke geheel op een bestaand stelsel aansluit. Aan den anderen kant moet echter niet uit het oog worden verloren, dat in het laatste geval de steun aan den Landbouw uit sociale en uit strategische overwegingen duidelijk gescheiden zou zijn, hetgeen vooral voor later van betekenis kan zijn.

Het zou verder interessant zijn om te weten, of deze prijsstijging ook een gevolg is van toenemende kosten bij uitbreiding van de productie van sommige agrarische voortbrengselen. Daarover werd door den Minister in zijn radiorede niet gerept.

Gevolgen van de prijsstijging.

Een te groote stijging van de kosten van levensonderhoud is om sociale redenen ongewenscht en moet dan ook worden tegengegaan, zolang zulks mogelijk is. Anders komt ons land terecht in de inflatiespiraal van stijgende prijzen en stijgende loonen, welke opnieuw tot prijsstijging zullen leiden enz. Het prijsmechanisme komt toch waarschijnlijk reeds door de groote staatsuitgaven en begrotingstekorten in beweging en van dezen kant dreigen eveneens gevaaren van inflatie.

Bovendien moet niet uit het oog worden verloren, dat een stijging van de prijzen in ons land de afzetmogelijkheden, voornamelijk van onze industriele producten, belemmert. Waar handhaving en zelfs vergroting van den uitvoer een van de belangrijkste doeleinden van onze economische politiek is, klemt de eisch van het remmen van de onverhijdelijke prijsstijging des te meer.

De Regeering tracht, zooals uit de genoemde Memorie van Antwoord valt af te leiden, de stijging van de kosten van levensonderhoud binnen redelijke grenzen te houden. Tengevolge van de nieuwe agrarische prijspolitiek zal de prijsbeweging op andere gebieden daardoor meer dan anders geremd moeten worden. Op welke wijze dit te bereiken is, zonder de vitale belangen van het bedrijfsleven te schaden, moet voor de Regeering een puzzle zijn.

Ons land' maakt thans een overgangperiode door met alle wrijvingsverschijnselen, welke daarmede verbonden zijn en welke zich ook op het gebied der prijzen openbaren. De opgaande prijsbeweging is om een beeld te gebruiken te vergelijken met een spiraalveer, die van boven los is geslagen. De Regeering tracht deze veer in bedwang te houden door een druk te vormen tegen de opwaarts gerichte krachten.

Iedereen zal erkennen, dat een volkomen loslaten van deze veer zeer ongewenscht is. Een zoo krachtige tegendruk, dat de veer weer in haar oorspronkelijken stand wordt teruggebracht, is, zoo dit al mogelijk ware, eveneens ongewenscht. Verschil van meening kan alleen bestaan over de vraag, of de Regeering te krachtig op deze veer drukt. Degenen, die bij de beoordeeling hiervan *alleen* van de vervangingswaarde uitgaan, hebben volop critiek. Degenen, die ook de andere aspecten — deze mogen o.i. niet verwaarloosd worden — in overweging nemen, zullen deze prijspolitiek geheel anders beoordeelen. Dat de Regeering op dit gebied feilloos zou zijn, is niet aan te nemen; daarvoor zijn de problemen te ingewikkeld en vaak te onoverzichtelijk.

v. d. V.

EEN ONDOORDACHTTE SUGGESTIE.

Het Voorloopig Verslag betreffende de behandeling van het VIIe Hoofdstuk A van de Rijksbegroting voor het dienstjaar 1940 bevat een suggestie, die niet zonder een kort protest mag voorbijgaan.

„Eenige leden”, aldus het verslag, „gaven als hun meening te kennen, dat van dit begrotingshoofdstuk behooren te worden geschrapt de daarop voorkomende bedragen voor aflossing en amortisatie van staatsschuld. Deze leden achtten het onjuist, dat enerzijds opnieuw wordt geleend en anderzijds op oude leeningen wordt afgelost. Dit heeft geen enkel nut, terwijl daaraan slechts onkosten verbonden zijn, ten voordeele slechts van de banken.”

Blijkens het verslag waren andere leden van de Commissie van Rapporteurs van meening, dat een dergelijke wijze van handelen niet alleen in strijd zou zijn met de leeningsvoorwaarden, maar dat ook bij het uitschrijven van nieuwe leeningen een dergelijke eeuwigdurende leening zou blijken minder succes te hebben dan een leening, waarbij de geldleener of zijn rechtsopvolger te eeniger tijd zijn geld terugontvangt. Op dien grond werd door deze leden het volgen van de vorenbedoelde suggestie ontraden. Aan deze kwestie zit echter nog een andere zijde:

De waarde, die een geldleener op zeker oogenblik kan toekennen aan een langlopende rentegevende geldleening is samengesteld uit drie elementen:

- de contante waarde van alle hem komende toekomstige rentebetalingen,
- de contante waarde van alle hem komende toekomstige aflossingen,
- waarbij de berekening van de bovenbedoelde contante waarden wordt gebaseerd op:
 - den rentevoet voor langlopende leeningen van gelijken risicograad, welken hij op het moment van beoordeeling zal kunnen bedingen.

Hieruit volgt, dat, tenzij op het moment van beoordeeling de sub „c” bedoelde rentevoet gelijk is aan den rentevoet van de leening in kwestie, wat uiteraard een toevalligheid zal zijn, het op zeker oogenblik omzetten van een eindige, aflosbare, leening in een oneindige leening van gelijk rentetype, altijd een wijziging in de vermogenspositie van de individuele schuldeischers zal brengen. Immers, de boven onder „b” genoemde contante waarde wordt door deze omzetting tot nul gereduceerd, terwijl de onder „a” bedoelde waarde toeneemt tot de som van een oneindige meetkundige reeks contante waarden der nog te verschijnen rentebetalingen.

Van de zijde van den Staat bezien, maakt het uiteraard niet uit wie schuldeischer is, bij verkoop treedt een ander eenvoudig in de plaats van den eersten houder, voor de Overheid zelve gaat dus op, dat in tijden van toenemende of zelfs gelijkblijvende staatsschuld, aflossen en opnieuw leenen slechts kosten met zich brengt, die de banken ten goede komen. Maar daarmede is nog niet gezegd, dat dit aflossen en weer opnieuw leenen „geen enkel nut” heeft en dat dus die kosten niet tenslotte goed besteed zijn.

De, ter beurze genoteerde, aflosbare niet ondershands geplaatste Nederlandse Staatsschuld bestond per 1 November 1938 uit drie leeningen, t.w.:

3 pCt. leening 1936 pro resto	f	95.000.000
3 „ „ 1937 „ „	„	425.693.700
om 3—3½ pCt. leening 1938 (conversieleening 1938) groot	„	1.672.000.000
derhalve in totaal beloopend ..	f	2.192.693.700

Laatstbedoelde conversieleening wordt afgelost in 38 jaarlijksche gelijke termijnen, geeft tot 1 Maart 1948 een rente van 3 pCt. en daarna van 3½ pCt.

Rekent men voor deze leening bij wijze van voorbeeld uit hoeveel de contante waarde op basis van respectievelijk 4 pCt. en 5 pCt. normale rente, grooter is dan de contante waarde van een leening van gelijke grootte, die tot 1 Maart 1948 3 pCt. rente geeft

en daarna tot in lengte van dagen $3\frac{1}{2}$ pCt., dan komt men tot de werkelijk zeer aanzienlijke bedragen van respectievelijk f 73.500.000 en f 229.064.000, waarvoor men de tegenwoordige bezitters zou benadeelen indien men op een moment, dat bovenbedoelde rentetypes gelden, ertoe zou overgaan het bestaande aflossingsplan te cancelen en de geheele leening gelijk te stellen met grootboekinschrijvingen. In dit licht beschouwd, zijn dus de kosten voor aflossen en weer opnieuw leenen allerminst van „geen enkel nut”.

Het lanceren van ideeën als hier aangevochten is zelfs voor het staatscrediet bepaald schadelijk. Het is mij bekend, dat men bij enkele groote institutionele beleggers daarom op de balans vergeefs zal zoeken naar beleggingen in staatsobligaties, omdat men bij de toenemende gemakkelijkerheid, waarmee men in het particuliere in de laatste jaren besloot de aflossingen op obligatieleeningen te staken, zich niet volkomen zeker meer gevoelde bij beleggen in aflosbare staatsschuldbrieven en daarom de voorkeur gaf aan leeningen op schuldbekentenis van gemeenten en provincies.

De bijzondere tijdsomstandigheden doen echter de vraag rijzen, of het idee van de bedoelde leden, om in tijden van uitzettende staatsschuld (waarin dus de voorgeschreven aflossingen de facto niet worden aanvaard) dan ook werkelijk te trachten, dit aflossen en weder opnieuw leenen tot een minimum te beperken, niet op andere wijze tot uitvoering kan komen.

De Minister van Financiën heeft in zijn Millioennota aangekondigd, dat de financiering van de gevolgen der oorlogsomstandigheden evenals in 1914—1918 zou geschieden via een leeningsfonds.

Indien wij nu trachten de middelen, die opgenomen moeten worden om de nadeelige saldi van dit leeningsfonds te dekken, te vinden door opening van een nieuw grootboek der Nationale Schuld, dan kan aan de suggestie, die hierboven werd aangevallen, toch nog uitvoering worden gegeven zonder de belangen van derden te schaden.

Wil een dergelijke poging slagen, dan zal men het nieuwe grootboek zoo moeten inrichten, dat zij, die de Overheid daarvoor de middelen verstrekken, de zekerheid verkrijgen voor hun geld een redelijk rendement te zullen ontvangen. Dit zal bereikt kunnen worden door hun een rentevergoeding te bieden op basis van een sliding scale. De rentevergoeding van dit grootboek zal periodiek herzien moeten worden aan de hand van de gegevens, die het Centraal Bureau voor de Statistiek verzamelt met betrekking tot den geldenden rentevoet op langen termijn, zooals die te bepalen is aan de hand van de noteering op de Amsterdamsche beurs voor vastrentende overheidsleeningen. Het wil, op langen termijn beschouwd, voldoende voorkomen, indien deze renteherziening bijv. eens in de drie jaar wordt tot stand gebracht; een dergelijke handelwijze zal, naar het ons voorkomt, voldoende blijken om de waarde van dergelijke grootboekinschrijvingen nagenoeg op pari te handhaven, zoodat ook de houder, die door welke omstandigheid dan ook tot verkoop gedwongen wordt, zelden of nooit daardoor tot het nemen van verlies zal worden gedwongen.

Men zal zich daarbij ernstig moeten afvragen, hoe groot dit nieuwe grootboek ten hoogste zal mogen worden. Tenslotte beteekent het delgen van uitgaven in verband met den oorlogstoestand anders dan uit belastingheffing niet anders dan het verschuiven van lasten naar de toekomst.

De vraag, of deze verschuiving van lasten naar de toekomst toelaatbaar te achten is, moet dan echter wel en degelijk worden overwogen. De vaste verhoging van den rentelast, dien het toekomstige budget zal moeten dragen, is n.m.m. alleen dan aanvaardbaar, als de efficiency van den arbeid zoodanig door intensiever investering wordt verhoogd, dat relatief even zware belastingheffing deze meerdere lasten kan doen dragen.

M. C.

HET VOEDSELRANTSOEN IN OORLOGSTIJD.

Het voedselrantsoen, waarop de distributie en een voedselvoorzieningsplan moeten zijn gebaseerd, moet

- voldoende calorieën, eiwitten, vetten, vitaminen en koolhydraten bevatten;
- zich zooveel mogelijk aanpassen aan smaak en voedingsgewoonten van de bevolking;
- goedkoop zijn, omdat ook de minder gegoeden in staat moeten zijn om zich dat voedselrantsoen aan te schaffen.

Er werd reeds opgemerkt, dat men in oorlogstijd verplicht zal zijn tot een meer vegetarische voeding over te gaan. Een dergelijke voeding is altijd meer volumineus dan het gemiddelde rantsoen, waarmee de meesten van ons volk zich thans voeden.

Uit onderstaand staatje blijkt afdoende, dat 1 kg aardappelen en groenten een aanzienlijk kleinere calorieënwaarde hebben dan brood, vleesch en visch.

Voedingswaarde van enkele spijsen, uitgedrukt in calorieën per kg.

Aardappelen	950	Brood (fijn)	2700	Haverhout	3380
Andijvie	420	Brood (grof)	2500	Vleesch(vet)	1500 a
					3000
Spinazie	300	Roggebrood	2440	Haring	1420

Vegetariërs, die gewend zijn aan de volumineuze aardappelen- en groentenvoeding, zullen daar geen last van ondervinden, maar het is wel duidelijk, dat men niet een heel volk op een Hindhede-rantsoen van 600 gram brood, 1250 gram aardappelen en 1375 gram groenten kan stellen, zonder dat daartegen ernstig zou worden geprotesteerd. Voedselrelletjes zouden niet uitblijven.

Toch bestaan er thans reeds sterk uiteenlopende verschillen in voeding in de diverse lagen der bevolking. In het algemeen kan men zeggen, dat de minder gegoeden zich meer met de goedkoopere plantaardige vetten en eiwitten voeden. Voorts is vet een waardemeter voor den welstand van de arbeidersklasse, waarvan men zeer ongaarne afstand doet.

Maar terwijl in gezinnen van gegoeden het aardappelgebruik soms niet meer dan 0.15 à 0.20 kg per dag en per volwassene bedraagt, kan dit verbruik bij minder gegoeden tot 1 à 1.5 kg stijgen. Naar de wijken van de stad kan het soort van voedsel, dat verbruikt wordt, dan ook zeer sterk uiteen loopen, waarmee bij de distributie rekening gehouden moet worden.

Dit kan geschieden door het instellen van zoogenaamde „Kundenlijsten”, die thans in Duitschland bestaan.

Daarbij is een ieder verplicht zijn op bon gedistribueerde levensmiddelen van vaste leveranciers te betrekken, die hij echter zelf kan uitkiezen. In beperkte mate kan worden toegestaan, dat men van leverancier verwisselt. Daardoor krijgt dus b.v. iedere kruidenier een meer stabiele klandizie en dus ook een meer stabiele omzet van bepaalde waren. Het hinderlijke in de rij staan, uit vrees, dat anders de goederen uitverkocht zullen zijn als men aan de beurt komt, wordt daardoor voorkomen. Winkeliers krijgen van de gemeentelijke distributie-organen tevoren bekende, vaste hoeveelheden en de contrôle op die winkeliers kan daardoor intensiever geschieden. Het stelsel biedt dus belangrijke voordeelen en vereenvoudigt de distributie.

Invoering van klantenlijsten bij de distributie moet ook voor Nederland worden aanbevolen.

De calorieënwaarde.

Over het benodigde aantal calorieën bestaat thans nog geen algeheele overeenstemming. Over het algemeen wordt echter thans aanvaard, dat een volwassen arbeider, die bij een achturigen werkdag normale lichaamsbeweging verricht, ongeveer 3.000 calorieën noodig heeft, terwijl al spoedig vermagering intreedt bij een voedselrantsoen van 2.200 à 2.300 calorieën, zooals de oorlogservaring in Duitschland heeft geleerd. Zeer ernstig werd de voedselnood in den hon-

gerwinter 1916/17, toen het voedingsrantsoen 7 maanden lang op gemiddeld 1.140 calorieën terugviel.

Het aantal benodigde calorieën is afhankelijk van het lichaamsgewicht, het aantal uren, dat lichamelijke arbeid wordt verricht en de zwaarte van den arbeid. Maar als een *gemiddelde* per volwassene van de Europeesche bevolking wordt thans vrij algemeen de Volkenbondsformule aanvaard $X = 2400 + y \times 75$, waarin X het aantal benodigde calorieën per persoon is en y het aantal uren per dag, waarop lichamelijke arbeid wordt verricht.

Komen dus in een land in oorlogstijd alle werklozen aan het werk en worden ook de vrouwen verplicht tot lichamelijken arbeid, dan kan het voedselverbruik aanzienlijk stijgen. Zoo steeg het tarwe- en roggeverbruik van de Duitsche bevolking van 6.36 miljoen in 1932/33 op 7.44 miljoen in 1936/37, een toeneming dus van 1.12 miljoen of bijna 16 pCt., terwijl de bevolkingstoename in die jaren ongeveer 4 pCt. bedroeg. Het meerdere voedselverbruik, doordat vele werklozen aan het werk kwamen, de arbeidsduur werd verlengd en meer vrouwen lichamelijken arbeid gingen verrichten, wordt hierdoor duidelijk gedemonstreerd.

Hoewel in den aanvang van een oorlog de werkloosheid altijd toeneemt, kan de oorlogstoestand ook de neutralen dwingen tot grootere autarkie, met het gevolg, dat het aantal arbeidskrachten in het productieproces toeneemt en de werkloosheid vermindert. In welke mate dat het geval zal zijn, is thans moeilijk te taxeren. Zouden echter alle werklozen aan het werk komen en zou het gemiddelde aantal werklozen per jaar thans 250.000 man bedragen, dan is hiervoor tenminste 250.000×180.000 of 45.000 miljoen calorieënwaarde aan voedsel nodig, indien men op 300 werkdagen per jaar à 8 uren, dus op 600 calorieën meer per werkloze en per dag rekent. Het meerdere broodverbruik op ongeveer $\frac{13}{30}$ dier calorieënwaarde stellende, betekent dit bij 300 werkdagen per jaar een meerder broodverbruik van 7.200 ton of 4.800 ton meel, of bij een uitmaalpercentage van 80 in oorlogstijd, 6.000 ton meer verbruik van graan.

Het is dus nodig, zooals later nader zal blijken, bij het aanleggen van buffervoorraden rekening te houden met de grootere voedselbehoefte, die nodig kan zijn, indien het aantal arbeiders in het productie-stelsel in oorlogstijd sterk toeneemt.

De calorieënwaarde van arbeidersrantsoenen.

Bij de vaststelling van het rantsoen dient voorts rekening te worden gehouden met den gepresteerden lichamelijken arbeid. Het is niemand minder dan Von Hindenburg geweest, die in het Hindenburgplan van 1916 heeft aangedrongen op betere voeding der arbeiders. De Rijkskanselier had daarom een beroep gedaan op het „Heimatsheer” om overal vereenigingen te stichten voor het vrijwillig inzamelen van vet. Het resultaat was bedroevend. In heel Beieren kwam tot Januari 1917 maar 500 ton vet en in heel Pruisen tot Maart 1917 slechts 2645 ton vet bijeen.¹⁾ Met vrijwillige giften bleek dus weinig bereikt te kunnen worden. Alleen langs den weg van de distributie kon men aan de arbeiders de hun in verband met den gepresteerden arbeid toekomstende hoeveelheid voedsel verstrekken.

In Duitschland stelde daarom de directeur van het Kriegs-Ernährungsamt in Mei 1917 speciale rantsoenen voor „Schwer” en „Schwerst Arbeiter” vast. De eersten kregen 15 à 40 pCt. meer brood, de laatsten 40 à 80 pCt. meer brood en bovendien 100 gram vet. Ook thans heeft men in Duitschland hogere voedselrantsoenen aan verschillende categorieën van arbeiders toegekend.

In Frankrijk kende men tijdens den wereldoorlog rantsoenen der categorie E, voor kinderen beneden de

¹⁾ Dr. H. Skalweit. Die Deutsche Kriegsernährungswirtschaft, p. 207.

3 jaar; rantsoenen der categorie J voor kinderen van 3—13 jaar; de categorie T, personen van 13—60 jaar, die bepaalde soorten zwaar werk deden, welke in een tabel waren vermeld; die der categorie A van personen van 13—60 jaar, die geen zwaar werk deden en die der categorie V van personen ouder dan 60 jaar. Dit kwam er dus op neer, dat de arbeidersklasse meestal een hooger rantsoen ontving.

Een dergelijke regeling is billijk en dient ook in Nederland bij eventueele distributie te worden getroffen.

De eiwitwaarde in het voedsel.

In veel mindere mate dan voor het benodigde aantal calorieën het geval was, is men het eens over het minimum aan eiwitten, dat het voedselrantsoen moet bevatten. Hindhede en Chitteden hebben eiwit-arme, grootendeels plantaardige rantsoenen bepleit. Zij verwerpen de noodzakelijkheid van rantsoenen met 120 à 125 gram eiwit, die door von Voit, König, Atwater en anderen noodig worden geacht.

Hoe het ook zij, nergens ging Hindhede in de zogenaamde dieet-pensions beneden een eiwitrantsoen van 65 à 70 gram per dag.

Intusschen zijn er zeer groote verschillen in de voedingswaarde en verteerbaarheid der eiwitten. De bouw der eiwitmoleculen van planten en dieren vertoont groote verschillen. Alle vallen bij de verteerling in eenige aminozuren uiteen, die door het lichaam worden opgenomen. Ons lichaam heeft behoefte aan verschillende aminozuren, maar plantaardige eiwitten missen een deel van die aminozuren. Zoo komen in zein, het maïseiwit, de aminozuren lysin en tryptophaan niet voor en ontbreekt in glyadin, het eiwit uit het gluten van het meel, het lysin. Soms zijn bij den afbouw van een bepaald soort eiwit, bepaalde aminozuren in zeer geringe mate aanwezig, waardoor de resorptie van andere overvloedige aanwezige aminozuren niet voldoende kan plaats hebben. Want de optimum resorptie heeft plaats bij een bepaalde verhouding van de verschillende aminozuren. Zoo bevordert de aanwezigheid van eiwitten van melk en bladgroenten de vertering van eiwitten van granen, vleesch, enz.

Het melkeiwit staat in verteerbaarheid boven alle andere eiwitten. In volgorde van waardeering kan men de volgende reeks opstellen, waarbij de eiwitten uit peulvruchten dus het minste waard zijn. Deze volgorde is: melk, vleesch, eieren, sojaboonen, aardappelen, rogge, tarwe, gerst, haver en peulvruchten.

Hoogwaardig eiwit is dus ook het eiwit in de magere melk. Bovendien beteekent menging van magere melk door het broodmeel een verbetering van de verteerbaarheid van het tarwe-eiwit. De waarde van het eiwit van rogge en tarwe kan men op ongeveer 50 pCt., die van peulvruchten op ongeveer 25 pCt. van die van melkeiwit stellen.

Het is dus duidelijk, dat onze magere melk, als eiwitbron voor de voedselvoorziening in oorlogstijd nog belangrijk kan worden uitgebuit. Er zal later nog uitvoerig op het gebruik van magere melk teruggekomen worden.

Het gemiddelde eiwitverbruik per hoofd in Duitschland bedraagt in vreedestijd 90 tot 100 gram. Per volwassen persoon moet men volgens Rübner dat cijfer met 1.211 vermenigvuldigen, zoodat men dan op 109 à 121 gram komt²⁾. Het gemiddelde eiwitverbruik van 400 miljoen inwoners van Europa is 84 gram per hoofd of 100 gram per volwassene volgens Rübner. Hij maakt echter geen onderscheid tusschen dierlijk en planteneiwit.

Bij de mindergegoeden is het eiwitverbruik belangrijk lager en zal dit tusschen de 80 à 90 gram per volwassene bedragen.

²⁾ Dr. Max Rübner. Das Ernährungs-wesen im Allgemeinen. Dl. II van den bundel uitgegeven door Dr. Bumm. Deutschlands Gesundheitsverhältnisse unter dem Einfluss des Weltkrieges p. 23.

Het Deensche voedselrantsoen van 1917 was arm aan eiwitten. De Deensche ervaring heeft echter geleerd, dat een volk, *indien het in een oorlog neutraal blijft*, met een eiwitrantsoen van 80 gram per volwassene, dat voor ongeveer 30 pCt. uit dierlijke eiwitten bestaat, geruimen tijd kan volstaan. Dat dit voor een bevolking, die bij tusschenpoozen aan luchtbombardementen bloot staat en dus onder veel grotere nerveuze spanning leeft, voldoende is, moet echter ernstig worden betwijfeld.

Zeker zal men bij de distributie niet beneden dit minimum kunnen gaan, zonder dat zich schadelijke invloeden voor de gezondheid doen gevoelen. Men zal echter moeten trachten niet beneden de 90 gram, waarvan 40 pCt. dierlijk eiwit, per volwassene te komen in het distributierantsoen.

De eiwitvoeding van het leger.

De oorlogservaring in Duitschland heeft bewezen, dat een tekort aan eiwit den weerstand tegen infectieziekten vermindert en psychisch zeer demoraliseerend werkt. Onverschilligheid, gebrek aan energie, zwartgalligheid zijn er het gevolg van. Daarom verstrekt men aan militairen in alle legers een groot kwantum dierlijke eiwitten. De Fransche soldaat kreeg in 1914/1918 en krijgt ook thans nog een pond vleesch per dag en op gevechtsdagen een kilogram vleesch. De Duitsche soldaat kreeg in 1914 een rantsoen van $\frac{3}{8}$ kg vleesch en op gevechtsdagen 0.5 kg, terwijl het rantsoen boonen dan werd opgevoerd. De vleeschrantsoenen in het Indische leger zijn te velde 0.4 kg voor Europeanen (inclusief 20 pCt. been) en 0.3 kg voor inheemsche soldaten.

Deze hoeveelheden lijken zeer ruim. Men vergete echter niet, dat in de groote moderne veldslagen de actie *onafgebroken* dag en nacht gedurende vier etmalen en meer kan duren. Zonder zware vleeschvoeding zou fysieke demoralisatie ontijdig kunnen intreden.

Het menu van den Nederlandschen soldaat is op het stuk van vleeschvoorziening niet overdadig en bedraagt in het garnizoen maar 0.2 kg en op manoeuvre-dagen en bij zware oefeningen 0.25 kg. In oorlogstijd zou dit rantsoen van 0.25 kg vleesch dus belangrijk ten achter blijven bij dat van andere legers. Het moet dan ook voor *oorlogsomstandigheden* onvoldoende worden geacht³⁾.

Toch is het meerdere verbruik aan vleesch van het Nederlandsche gemobiliseerde leger een factor, waarmede thans reeds rekening moet worden gehouden. Bij een sterkte van 350.000 man kan men op een gemiddeld grooter dagverbruik dan in de burgermaatschappij rekenen van minstens 0.1 kg per man. Er moet dan op een meerder vleeschverbruik door ons volk van ruim 35 ton per dag of van tenminste 13.000 ton per jaar worden gerekend.

Het vetrantsoen.

Wellicht het meest uiteenlopende is het oordeel over de waarde van de vetten voor de menschelijke voeding. In Duitschland is men thans van meening, dat vetten vooral van betekenis zijn door hun hooge calorieënwaarde, en dat men deze daarom gerust kan vervangen door koolhydraten. Zoo zou men botervet door gelei kunnen vervangen, mits men maar zorgt, dat men de vitaminen, die in de boter voorkomen, op een andere wijze aan het lichaam toevoert.

De litteratuur van den vorigen wereldoorlog ademt echter een geheel andere opvatting, die gebaseerd is op de practische oorlogservaringen. De geweldige vet-honger tijdens den wereldoorlog vindt men op tal van plaatsen beschreven. De General Ober-Stabsarzt Merkel bijv. vindt er geen doekjes om en is van oordeel, dat het meestal doodelijke hongeroedeem een

gevolg is van het verbruik van het celvet, als de voeding onvoldoende is, waardoor het vocht zich tusschen het celweefsel verspreidt en niet meer op normale wijze uit het lichaam kan worden verwijderd. De dood volgt dan meestal door hartverlamming⁴⁾.

Hongeroedeem is tijdens den oorlog vooral veel opgetreden in gevangnissen en gestichten, daar hier natuurlijk geen gelegenheid bestond om zich meer vet door den kettinghandel te verschaffen. In de strafgevangnissen waren in April 1918 reeds 19 pCt. lijdens aan hongeroedeem, die bijna allen aan de ziekte bezweken⁵⁾. Heele gevangnissen zijn dan ook tijdens den oorlog uitgestorven. Natuurlijk vertoonden de tuberculosecijfers, mede door het vetgebrek en de ondervoeding, een scherpe stijging. In 1913 was het tuberculosecijfer in Duitschland gedaald op 1.42 promille. In 1918 bedroeg het echter 2.3 promille.

In de weeshuizen bleken in 1918 onder de 6-jarige kinderen er twee van de drie kinderen geïnfecteerd te zijn⁶⁾.

Door het groote vet-tekort in Juli 1917 was het vetrantsoen per dag al op 11.4 gr. margarine en boter gedaald. Stellig is dat geringe vetrantsoen niet vreemd geweest aan de sterke toeneming van het aantal tuberculosegevallen.

De oorlogservaring en de ervaring in Indië opgedaan bij zesmaandelijksche militaire patrouilles op $\frac{1}{2}$ rantsoen heeft afdoende aangetoond, dat een vet-tekort ernstige gevolgen kan hebben, *als men moet leven op een rantsoen, dat slechts een grenswaarde aan calorieën heeft*. Een sterke vermagering, vooral van het hart, treedt dan in.

Het lijkt gevaarlijk om de waarde der vetten te onderschatten en aan deze alleen calorieënwaarde toe te kennen, vooral omdat de physiologische functies en de verteringsprocessen van vetten thans nog onvoldoende bekend zijn.

Het normale vetverbruik in vreedetijd.

In Duitschland bleek bij een onderzoek naar het vetverbruik der bevolking, dat het gemiddelde verbruik in April het kleinste is, nl. 58.2 gram en het hoogste in Augustus nl. 66 gram per dag en *per hoofd*, dus respectievelijk 70 gr. en 80 gr. *per volwassene*. Hooge verbruikscijfers werden vooral in de industrieplaatsen gevonden, zooals Opper-Silezië met een minimum van 94 en een maximum van 103.4 gr. *per hoofd* en het Rijnland met 95.1 en 87.7 gram.

Von Voit geeft als gemiddeld noodzakelijk vetverbruik bij middelmatigen arbeid 56 gram op voor een volwassene⁶⁾. Dit is stellig te laag, Banning vond bij Zaandamsche arbeiders een vetverbruik van 125.7 gram. In Engelsche arbeidersgezinnen ligt het vetverbruik boven de 100 gram en varieert het van 100 tot 119 gram. Ten Bokkel Huinink vond 76.6 gram vetverbruik per manwaarde bij Schiedamsche werklozen en Tromp vond bij Utrechtsche werklozen 95 gram vetverbruik⁷⁾. Het verbruik van Nederlandsche boeren en landarbeiders ligt veel lager en schommelt om de 40 gram.

Gaat men van het normale Deutsche vetverbruik van 70 à 80 gram uit, dan zal men moeten trachten in het distributierantsoen 80 gram vet te verstrekken. Bij groot vetgebrek zal men dit rantsoen ten hoogste tot 40 gram kunnen verminderen. Gaat men verder, dan kan hieruit ernstige schade voor de volksgezondheid voortvloeien, vooral indien de calorieënwaarde van het rantsoen niet ruim is.

⁴⁾ General Ober-Stabsarzt Merkel. Die Gesundheitsverhältnisse im Heere, p. 206. Verschenen in den bundel van Dr. Bumm.

⁵⁾ Langsted und Rott. Der Gesundheitszustand unter den Säuglingen und Klein-Kindern, p. 108. In den bundel van Dr. Bumm i.c.

⁶⁾ Von Voit. Kostmaszen für den Erwachsenen.

⁷⁾ Zie den staat op p. 53 van Dr. S. A. ten Bokkel Huinink. De voeding van gezonde en zieke werklozen.

³⁾ Zie „Regeling Voeding” No. 30. Herdruk 1937, Tarief I en II.

De vitaminen in het oorlogsrantsoen.

Het is niet precies bekend, hoeveel vitaminen een mensch noodig heeft om een optimum van gezondheid te bereiken. Gebrek aan *vitamine C*, waardoor scheurbuik ontstaat, is in Nederland niet te vreezen, daar dit in ruime hoeveelheid in aardappelen voorkomt. De aardappel heeft Duitsland tijdens de hongerblokkade dan ook voor scheurbuik behoed.

Evenmin behoeft men voor een tekort aan *vitamine B* te vreezen, waardoor in Indië de zoo gevreesde berri-berri ontstaat. Bij een uitmalen van het broodgraan tot 80 pCt. komt het aan *vitamine B* zoo rijke deel van den graankorrel vanzelf voor een groot deel in het meel terecht.

Meer aandacht moet aan de *vitaminen A en D* worden geschonken, die in de *dierlijke* vetten voorkomen. Gebrek aan *vitamine A* veroorzaakte tijdens den oorlog veel nachtblindheid, een ziekte, waarbij de patiënt bij lamplicht volslagen blind is, doch zijn gezicht bij dag herkrijgt. In Indië kwam deze ziekte vrij veel voor bij de exploratiedetachementen van Nieuw-Guinea onder de Inheemschen. Hun voedselrantsoen bevatte maar 17.5 gram cocosvet en maar 10 gram vet van mager rundvleesch. Bovendien kon men geen verse groenten krijgen. Toen ter tijd was deze avitaminose nog niet onderkend.

Voorts verdween in Denemarken de Xerosis conjunctivae (een oogziekte, die veroorzaakt wordt door het gebruik van uitsluitend margarine, die onvoldoende *vitamine A* bevatte), toen in het oorlogsrantsoen uitsluitend boter werd verstrekt.

Voor een gebrek aan *vitamine A* behoeft men in Nederland niet bevreesd te zijn. Want, terwijl in de boter, al naar het seizoen, maar 65 à 13.5 E. (internationale eenheden) voorkomen van *vitamine A*, bevat 100 gram boerenkool 3710 à 6930 E., wortelen 5800 E., spinazie 4800 E. en spruitkool 600 E.

Het is duidelijk, dat het gebruik van groenten in oorlogstijd voor de volksgezondheid van groote betekenis is. Het verbouwen van groenten in tuinen, in parken en arbeiderstuinjes is dan ook thans in Engeland krachtig ter hand genomen.

Even ernstige gevolgen kan een gebrek aan *vitamine D₂* hebben voor de volksgezondheid. Hongerosteomalcie, waarbij het beenderstelsel van volwassenen week wordt, kwam in Duitsland in de oorlogsjaren nogal eens voor. *Vitamine D₂* komt eveneens in boter voor tot 33 E. In slechte winterboter kan het gehalte echter dalen tot slechts 1 E.⁸⁾ Een gram levertraan bevat echter 100 E. en levertraan is dus voor de bestrijding van rachytis en hongerosteomalcie in oorlogstijd van groote betekenis.

De koolhydraten.

Men is het er wel over eens, dat, wat de koolhydraten betreft, deze eigenlijk alleen door de calorieënwaarde van betekenis zijn. Zij zullen dus alleen dienen om de waarde van het voedselrantsoen op 3.000 calorieën te brengen.

De theoretische normen van het voedselrantsoen en de praktische vaststelling daarvan.

In het bovenstaande worden de theoretische desiderata besproken, waaraan een voedselrantsoen moet voldoen. *Zij kunnen echter slechts richtlijnen zijn voor de praktische vaststelling van het rantsoen.* Want dat rantsoen moet in de eerste plaats billijk in prijs zijn, terwijl bovendien de eiwitten, vetten en koolhydraten in een zoodanigen vorm verstrekt moeten worden, dat zij niet al te veel afwijken van de normale volksvoeding.

Op welke wijze dat kan geschieden, zal in een volgend artikel uiteen worden gezet.

Dr. W. K. H. FEUILLETAU DE BRUYN.

⁸⁾ Dertig milligram anti-rachytis *vitamine D₂* zijn gelijk aan 1 miljoen internationale eenheden.

INRICHTING VAN INDUSTRIETERREINEN.

Het is een bekend verschijnsel, dat in een depressieperiode verschillende weerstanden de vestiging van nieuwe industrieën belemmeren. Nog onlangs werd in de kolommen van dit tijdschrift op deze weerstanden gewezen¹⁾.

Een der moeilijkheden, waarmede jonge industrieën, nog vóór haar eigenlijke industriële werkzaamheden kunnen aanvangen, te kampen krijgen, is gelegen in het gereedmaken van een geschikt terrein en het daarop bouwen van een fabriek. Het zal echter maar in enkele gevallen voorkomen, dat de nieuwe ondernemer over voldoende kapitaal beschikt om al deze werkzaamheden zelf te verrichten. De gevallen toch, waarin een ondernemer met een gering kapitaal een bedrijf gaat vestigen, zijn legio. Dit is onder meer een der redenen geweest, welke tot stichting van industriebanken aanleiding hebben gegeven. Terecht gaan deze banken bij haar credietverleening zeer selectief te werk, zoodat er nog altijd een groot aantal onbevredigde credietvragers blijft bestaan. Veel geld in grond en gebouwen kunnen deze ondernemers niet investeren en zullen zij, indien zij niet roekeloos te werk gaan, ook niet willen investeren. Zij moeten dan heel vaak hun toevlucht nemen tot oude fabrieksgebouwen, welke in of nabij de groote steden nog wel billijk te verwerven zijn. Deze vestiging nabij een groote stad heeft bovendien voor de jonge onderneming vele voordeelen. De consument leest regelmatig den naam van de onderneming op de fabriek, hetgeen een kosteloze reclame vormt. Arbeiders zijn gemakkelijk te krijgen en afzet in een nabij gelegen consumptiecentrum is voor de nieuwe onderneming in vele gevallen gemakkelijker.

Tegenover deze voordeelen van vestiging nabij het consumptiecentrum staan nadeelen, welke maar al te vaak worden onderschat.

Het oude fabrieksgebouw is voor de nieuwe onderneming heel vaak technisch niet de beste omgeving. Ook de oriëntering ten opzichte van de verkeerswegen voor den aan- en afvoer van grondstoffen en eindproducten laat nog wel eens te wenschen over, te meer, daar het fabrieksgebouw vroeger misschien in gebruik is geweest bij een onderneming, welke aan de verkeersligging geheel andere eischen stelde. Deze omstandigheden, het zij nogmaals herhaald, welke maar al te licht worden onderschat, vormen in vele gevallen een weerstand tegen vestiging van nieuwe bedrijven, of hebben tot gevolg, dat nieuw gevestigde bedrijven niet aan de verwachtingen beantwoorden.

Niet alleen in ons land doet dit verschijnsel zich voor, ook in andere landen heeft men dat kunnen waarnemen. In Engeland bijv. is men ertoe overgegaan in de sterk door werkloosheid getroffen gebieden voorzieningen te treffen, welke de industrialisatie moeten bevorderen²⁾. Men heeft dit gedaan door oprichting van publiekrechtelijke of semi-publiekrechtelijke instellingen „to furnish financial assistance to small business in the Special Areas, where such businesses were unable to obtain loans from banks in the ordinary way”. De werkzaamheden van deze instellingen hebben uitgewezen, dat het beste middel om nieuwe ondernemingen te steunen, bestond in het gereedmaken van industrieterreinen en het daarop plaatsen van doelmatige fabrieksgebouwen, voorzien van transportmiddelen, krachtbronnen e.d. Aldus is men in Engeland met overheidshulp gekomen tot „exploitatiemaatschappijen van fabrieksterreinen” (trading estates). De op deze wijze tot stand gebrachte fabrieksgebouwen zijn voor zeer veel verschillende doeleinden bruikbaar en kunnen in alle gewenschte

¹⁾ Mr. E. D. M. Koning: „Een Centraal Instituut voor Industrialisatie”, E.-S. B 1939 No. 1235, blz. 640 e.v.

²⁾ Zie Tijdschr. v. Econ. Geografie van Juni jl.: „Structuurveranderingen in de Engelsche industrie” van schrijver dezes.

ruimten worden onderverdeeld. Voor deze fabrieken wordt meestal van shedbouw gebruik gemaakt. Behalve met gas, water en electriciteit zijn sommige terreinen zelfs met stoomleidingen voorzien voor bedrijven, die daar behoefte aan hebben. De verkeersligging van deze terreinen wordt zoodanig gekozen, dat aan- en afvoer zoowel over den weg, langs kanalen of spoorwegen kunnen geschieden met de minste kosten. Nieuwe ondernemingen, welke haar bedrijf op een dergelijk industrieterrein vestigen, beginnen derhalve onder gunstiger omstandigheden dan de ondernemers, die zelf voor het opzoeken, bouwrijp maken en outilleeren van een terrein moeten zorgen, of die ondernemers, welke bij gebrek aan kapitaal voor het verrichten van deze voorbereidende werkzaamheden maar beginnen in een afgedankte fabriek.

Ook voor Nederland kan deze wijze van bevordering der industrialisatie groote beteekenis hebben. In verband hiermede moge herinnerd worden aan een zinsnede uit de Memorie van Toelichting op het ontwerp van wet tot Verhooging van het Crediet voor Werkverruiming. (No. 367):

„De Regeering heeft hierbij in het bijzonder op het „oog objecten, welke van groote beteekenis zijn voor „de industriele en verkeersontwikkeling van ons „land, doch die wegens de bijzondere moeilijkheden „van de periode, waarin een afzet moet worden opge- „bouwd, zonder financieele tegemoetkomingen van „Overheidswege niet tot stand komen; voorts heeft „zij op het oog objecten voor industrievestiging en „verbetering in sterk door werkloosheid getroffen „gebieden; in de derde plaats denkt zij aan de op- „richting van centrale werkplaatsgebouwen voor in- „dustriele kleinbedrijven in de groote steden.”

Het inrichten van speciale industrieterreinen ter bevordering der industrialisatie en daardoor het leiden van de industrialisatie in de economisch meest gewenschte banen, schijnt geheel in de lijn te liggen, zooals de Regeering zich die voor oogen stelt.

Wanneer tot verwezenlijking van een dergelijk plan zou worden overgegaan, zou de subsidieering, bedoeld in voornoemd ontwerp van wet, ten deele niet aan de industrie zelf verleend behoeven te worden, doch aan die gemeenten, welke bereid zijn dergelijke terreinen in te richten, doch die daartoe de middelen niet bezitten. Op deze wijze zou tevens voorkomen kunnen worden, dat bepaalde ondernemers een voorkeurspositie gaan innemen ten opzichte van hun bedrijfsgenooten. Het resultaat zal zijn, dat nieuwe ondernemingen kunnen beginnen onder omstandigheden, welke de kans op succes vergrooten, terwijl de initiale kosten van deze ondernemingen niet onnoodig worden vergroot.

Het aanwijzen van de voor dit doel meest geschikte terreinen ligt in de eerste plaats op den weg van het Centraal Instituut voor Industrialisatie al of niet in samenwerking met de regionale economisch-technologische instituten.

Het vraagstuk der industrialisatie schijnt thans wel aan actualiteit te hebben ingeboet. De aard van de werkloosheid is geheel veranderd en het karakter van de thans plaats vindende industrialisatie wijkt wel geheel af van dat in vreedstijd. Toch schijnt het niet gewenscht, thans de bevordering der industrievestiging geheel stop te zetten. Alleen zal men met veel grotere zorg dan weleer te werk hebben te gaan, wil men niet het in het leven roepen van specifieke oorlogsindustrieën bevorderen. Het nemen van een proef op bescheiden schaal, waarbij de bedrijven, welke zich op het speciale industrieterrein zullen mogen vestigen, aan een zeer strenge selectie zullen moeten worden onderworpen, ligt nog geheel in de lijn van werkloosheidsbestrijding.

Bovendien kunnen uit een dergelijke proef leeringen worden getrokken, welke van veel nut kunnen zijn, wanneer weer eenmaal meer normale omstandigheden in Europa zullen heerschen.

H. C. KUILER J.MZN.

HET AMERIKAANSCH E BEDRIJFSLEVEN ONDER TWEE INVLOEDEN.

Binnenlandsche opleving en oorlogsconjunctuur.

Het Amerikaanse bedrijfsleven was ditmaal beter op den oorlog voorbereid dan in 1914. Daar men ervan overtuigd was, dat er eens een oorlog zou uitbreken, had men vele voorzieningen getroffen. Zoo ook was op financieel gebied een organisatie in het leven geroepen, die, gebaseerd op de ervaringen van den vorigen oorlog, de groote schokken na het uitbreken van den oorlog op de beurs moest opvangen. Deze bleven echter uit en in plaats daarvan trad een enorme haussebeweging op. De beurs, gauw geneigd met analogieën te werken, herinnerde zich, dat er in 1914 na de eerste schokken een oorlogsboom inzette, welke voor de Vereenigde Staten een leveringsboom beteekende. Men meende nu eenvoudig de tusschenphase van schommelingen te kunnen overslaan.

De veranderde positie van de West-Europeesche landen.

Deze verwachting zal evenwel in strijd blijken met de dynamische ontwikkeling der situatie. Ook thans ligt er tusschen het uitbreken van den oorlog en de oorlogsconjunctuur een periode van schommelingen. Het was duidelijk, dat Amerika ook dezen keer niet onmiddellijk in de phase van de oorlogsconjunctuur zou kunnen treden. Een van de voornaamste redenen hiervoor was wel, dat de West-Europeesche landen, Engeland en Frankrijk, voorbestemd tot afneming van de Amerikaanse oorlogsleveranties, eveneens zoowel op financieel als economisch gebied, beter op den oorlog voorbereid waren dan in 1914.

Behalve de enorme voorraden, waarover zij voor de eerste phase van den oorlog beschikken, zijn zij, wat bijv. koper en petroleum betreft, niet meer in hoofzaak op Amerika aangewezen. Met financieele hulp van Engeland zijn de kopermijnen in Zuid-Afrika in exploitatie gebracht, zoodat deze in staat zijn de algeheele behoefte van de geallieerden aan dit metaal te bevredigen. Zoolang de Middellandsche Zee buiten den oorlog blijft, zijn de Engelsche petroleumbronnen in Mosoel en Perzië in staat een derde van de behoefte van Engeland en Frankrijk aan dit product te leveren. Engeland heeft derhalve onmiddellijk zijn geheele tankervloot in de vaart gebracht, teneinde zooveel en zoo snel mogelijk dit product uit Mosoel en Perzië te betrekken. Mocht ook het Middellandsche Zeegebied oorlogsterrein worden, dan kan Engeland nog steeds een beroep op de Amerikaanse petroleum doen.

Het vraagstuk van den duur van den oorlog.

Door het uitblijven van de oorlogsorders van de geallieerden kwam de oorlogsboom tot staan, tenminste op de beurs. De vraag, of deze orders wel in voldoende kwantiteiten zouden binnenkomen om van het inzetten van een oorlogsconjunctuur te kunnen spreken, was hierbij eveneens van beteekenis. Dit hangt evenwel af van den duur van den oorlog. En hieromtrent heerschte groote onzekerheid, in verband met de vredesgeruchten, die de ronde deden en het Duitsche plan, den oorlog aan het Westelijk front door een wapenstilstand, gevolgd door conferenties, te doen beëindigen. De zuiver defensieve, resp. passieve houding van de geallieerden aan het Westelijk front, waarvan men niet wist, of zij op militaire dan wel op diplomatieke tactiek berustte, vergrootte deze onzekerheid.

De heerschende onzekerheid omtrent een eventuele wijziging van de Amerikaanse neutraliteitswet speelde ook een rol bij de voorzichtige houding van de beurs, alhoewel haar beteekenis voor een oorlogsconjunctuur werd overschat. Het is duidelijk, dat het embargo op wapens en munitie (incl. vliegmachines) binnenkort zal worden opgeheven¹⁾. Indien dit

¹⁾ Inmiddels in den Senaat aangenomen (Red.).

het geval is, dan zal er inzonderheid een hoogconjunctuur ontstaan voor de vliegtuigfabrieken²⁾ en verschillende automobielfabrieken, die de motoren voor de vliegtuigen zullen kunnen leveren. Het voornaamste element vanuit een oogpunt van de gehele conjunctuur vormt echter de levering van grondstoffen. Alles evenwel op voorwaarde, dat de oorlog lang genoeg duurt en zich tot een materiaaloorlog zal ontwikkelen, hetgeen niet vóór het voorjaar van 1940 kan worden verwacht.

De beurs conservatiever dan het bedrijfsleven.

Bij de beoordeeling van deze factoren bleek de beurs veel conservatiever te zijn dan het bedrijfsleven. Zij heeft met haar koersnoteringen het snelle stijgen van de productiecijfers niet gevolgd. Het koersniveau op de New-Yorksche beurs heeft, behalve voor enkele effecten, ook gedurende de grootste hausse den stand van Januari 1939 niet overschreden, terwijl de algemeene productie-index reeds in September van dit jaar met 110 pCt. den index van begin 1939 sterk overtrof en er kans bestaat, dat deze spoedig tot 120 pCt. zal stijgen. Tijdens de conjunctuurperiode 1936/'37 heeft deze index gedurende enkele maanden 118—120 pCt. bedragen, terwijl het koersniveau destijds veel hoger lag dan dat van thans of begin Januari 1939.

De ijzerproductie heeft met groote sprongen 90 pCt. van de capaciteit der industrie bereikt. Daar deze capaciteit ongeveer 2 pCt. grooter is dan die in 1937, beteekent dit in tonnen uitgedrukt een record. De cijfers voor het vervoer der spoorwegen hebben eveneens de hoogste cijfers van de conjunctuurperiode 1936/'37 overschreden en naderen de vergelijkende cijfers voor 1930, alhoewel zij in verband met het seizoen binnenkort iets zullen dalen.

Productie en voorraaddekking.

Vermoedelijk doordat men de huidige temperatuur van het bedrijfsleven als eenigszins oververhit beschouwt, geeft de beurs zijn temperatuur niet nauwkeurig weer. Een gedeelte van de huidige aankopen houdt stellig verband met het van tevoren inslaan voor verwachte oorlogsorders en prijsverhogingen. De ijzerproducenten en vele andere grondstofindustrieën hebben evenwel verklaard, dat de door hen geleverde producten in hoofdzaak voor verderverwerking dienden en nauwelijks iets te maken hadden met de oorlogsconjunctuur, doch slechts met de binnenlandsche voorziening. Het is echter moeilijk vast te stellen, wat de verderverwerkende industrie met de door haar vervaardigde producten zal doen, of zij met het oog op voorraadvorming of verwachte orders uit het buitenland haar productie uitbreidt.

Zelfs indien men er rekening mede houdt, dat de oorlog niet van langen duur zal zijn, moet men erkennen, dat de Amerikaanse binnenlandsche conjunctuur na de onderbreking gedurende den zomer, een vrij flink tempo heeft aangenomen, dat zij niet onderbrak, toen de beurs in Augustus uit vrees voor oorlog een aanval van zwakte had. Zonder het vormen van voorraden in de verwachting van een oorlogsconjunctuur en zelfs zonder oorlog, zou de productie-index thans wellicht 106 pCt. bedragen en zou de ijzerproductie een capaciteit van 75 pCt. hebben bereikt.

De cijfers voor den verkoop van automobielen aan particulieren zijn buitengewoon gunstig, terwijl de particuliere bouwbedrijvigheid nog geen inzinking vertoont, die bij een langeren duur van den oorlog als gevolg van renteverhogingen en duurder worden van de bouwmaterialen niet kan uitblijven. Bovendien zullen de Vereenigde Staten hun bewapeningsprogramma sterk uitbreiden en in den exporthandel met neutrale landen veroveringen maken.

Gevaaren van een boom.

Het gevaar voor de Amerikaanse conjunctuur

²⁾ De verwachte vliegtuigorders van de geallieerden worden geschat op 5750 toestellen (Red.).

ligt naar de meening van de regeering en het bedrijfsleven in een te overdreven oorlogsconjunctuur. Het samengaan van een oorlogsboom en een gezonde binnenlandsche conjunctuur zou den ketel kunnen oververhitten, het evenwicht in de prijs- en loonconjunctuur verstoren en weder die verschijnselen met de daarmede samenhangende reactie opwekken, die na den oorlog zoo destructief hebben gewerkt. De burgerlijke conjunctuur zou dan sneller uit haar voegen geraken, en wanneer de oorlog na 1 à 1½ jaar zou zijn beëindigd (hetgeen men hier bijna algemeen aanneemt), zouden beide conjuncturen ten einde zijn.

Naast hen, die om dergelijke ernstige overwegingen den oorlogsboom zoo mogelijk zouden willen breidelen, zijn er anderen, die om redenen van isolationistischen of binnenlandsche politieken aard in het jaar vóór de presidentsverkiezing in het geheel geen te goede conjunctuur wenschen. Zij vreezen namelijk, dat deze nuttig zou kunnen zijn voor Roosevelt en zijn New Deal.

Men mag tegen den New Deal hebben wat men wil, één ding is zeker, hij biedt in de huidige omstandigheden door zijn reguleringsmechanisme het houvast om vele misbruiken en overdrijvingen te voorkomen, welke voor den oorlogsboom uit den vorigen oorlog zoo noodlottig waren. Het volk voelt dit en ook in vele kringen van het bedrijfsleven begint men het te voelen. En de president, die vroeger vaak te hard van stapel liep en een uitgesproken persoonlijk regiem voerde, heeft sedert het uitbreken van den oorlog inderdaad blijk gegeven van een staatsmanschap, voorzichtig alles wikkende en wegende en eerlijk ernaar strevende, het land buiten den oorlog en den oorlogsboom te houden.

Zijn pogingen om binnen de grenzen van de Amerikaanse neutraliteit in dezen oorlog de belangen van de democratieën te bevorderen, geven een houding weer, die door de groote meerderheid van het Amerikaanse volk wordt gebillijkt. Zijn persoonlijkheid treedt sterker op den voorgrond naarmate men haar vergelijkt met die van andere politici, die eventueel als opvolgers in aanmerking zouden komen.

New-York.

Dr. F. PINNER.

AANTEKENINGEN.

Het vraagstuk van den internationalen handel in de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde.

Ten vervolge op de overzichten, welke wij in de nummers van 18 en 25 October hebben gegeven van de voor de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek uitgebrachte praeadviezen van Dr. A. de Graaff en Prof. J. van Gelderen, doen wij thans nog enkele grepen uit het praeadvies van Dr. L. G. Kortenhorst.

Deze geeft eerst een kort overzicht van de ontwikkeling der denkbeelden op het gebied van de handelspolitiek hier te lande. Vroeger overheerschte de vrijhandelsleer volkomen en zolang in de feitelijk gevolgde handelspolitiek dit beginsel werd in acht genomen, was er een bevredigende mate van overeenstemming tusschen theorie en practijk. Daarin is echter laatstelijk verandering gekomen. De practijk is een anderen weg gegaan, dan haar door de theorie van den vrijhandel werd aangewezen. Nu is een tegenstelling tusschen theorie en practijk, aldus Dr. K. ten eenenmale verwerpelijk; als zij zich voordoet, dan komt zij voort óf uit het voorbarig trekken van conclusies uit feiten, welke onvolledig bekend zijn óf uit gebrekkige en onvoldoende waarneming van de feiten:

„Bij het opstellen van een economische theorie speelt nu eenmaal de ervaring een alles overheerschende rol en aangezien die ervaring alleen verkregen kan worden door wetenschap omtrent feiten en omstandigheden in onderling verband beschouwd, dient het conflict tusschen theorie en practijk in de meeste gevallen teruggebracht te worden tot een gebrekkige kennis van het complex van feiten en verhoudingen, welke op de menschelijke gedragingen van invloed zijn.”

De schrijver citeert in dit verband Prof. Josephus Jitta, die zich, o.m. in zijn in 1926 aan de Vereniging uitgebracht praeadvies, geenszins een dogmatisch vrijhandelaar heeft betoond, al wijkt hij in zijn praktische conclusies van Dr. Kortenhorst af; deze laatste merkt vervolgens op:

„Wanneer de economen het erover eens zouden kunnen zijn, dat de feiten en de ervaringen en niet abstracte en theoretische voorkeur of vooroordeel beslissend zijn bij de beantwoording van de vraag, hoe de handelspolitiek van een bepaald land moet worden gevoerd, dan is althans dit bereikt, dat een methode is gevonden, waarop een vruchtbaar debat mogelijk moet worden geacht.”

Na deze getuigenis ten gunste van een „realistische” beschouwingswijze van het onderhavige probleem gaat de schrijver over tot een behandeling van de ontwikkeling der Nederlandsche handelspolitiek en van de beteekenis, welke de internationale handel in het economische leven van de verschillende volkeren heeft. Deze beteekenis blijkt met betrekking tot Nederland zeer groot. Het bedrag van in- en uitvoer per hoofd der bevolking, omgerekend in guldens, beliep in 1938 voor de hieronder genoemde landen:

Nederland	f 247.88
Duitschland	„ 91.42
Frankrijk	„ 95.40
Groot-Brittannië	„ 242.33
België/Luxemburg	„ 326.89
Zwitserland	„ 266.80
Italië	„ 47.32
Denemarken	„ 328.86
Portugal	„ 25.97
Polen	„ 24.55
Noorwegen	„ 303.05
Vereenigde Staten	„ 71.02
Nieuw-Zeeland	„ 511.11
Zweden	„ 284.49
Finland	„ 187.95

Men ziet, dat de onderlinge verschillen aanzienlijk zijn. Deze verschillen acht Dr. Kortenhorst uit vier gronden te verklaren:

1. kleine landen zijn meer op handel aangewezen dan groote;
2. er zijn verschillen in natuurlijke rijkdom en bevolkingsdichtheid, die den internationalen handel beïnvloeden;
3. er is wisselwerking tusschen welvaartspeil en buitenlandschen handel;
4. de gevolgde handelspolitiek spreekt een machtig woord.

Men is ongetwijfeld niet ver van de waarheid, wanneer men beweert, dat Nederland door een combinatie van genoemde factoren tot een zoo aanzienlijke beteekenis van zijn internationalen handel is gekomen.

Intusschen is de beteekenis van den handel in de laatste jaren geringer geworden, al is deze nog steeds zeer groot. Vooral bij de industrie heeft zich, mede als gevolg van de contingentieeringspolitiek, de afzet in belangrijke mate op de binnenlandsche markt gericht. De schrijver noemt daaromtrent een groot aantal cijfers. Zoo blijkt bijv., dat de Nederlandsche industrie van de hier te lande verkochte wollen weefsels in 1929 46 pCt. leverde, in 1937 niet minder dan 75 pCt. Het aandeel van gebreide en tricots goederen steeg in dezelfde periode van 49 tot 78 pCt., van kousen en sokken van 35 tot 59 pCt., van courantpapier van 58 tot 85 pCt., van rijwielbanden van 33 tot 83 pCt.

De hoofdlijn der ontwikkeling ziet Dr. Kortenhorst als volgt:

„Niet alleen heeft onze internationale handel, zowel wat de waarde als wat de hoeveelheid betreft, zich niet kunnen onttrekken aan de tendenzen van den wereldhandel in zijn geheel, welke gegaan zijn in de richting van een sterke inkrimping, maar ook de aard van onze uitvoer heeft belangrijke wijzigingen ondergaan, zoomede de beteekenissen van onze onderscheiden afzetgebieden.

„Verder is het belang van de binnenlandsche markt beïnvloed groter geworden.

„Desondanks heeft onze internationale economische positie haar interesse allerminst verloren; wij zijn een land gebleven, dat als koper, zowel als leverancier nog steeds geducht meetelt.”

De schrijver geeft vervolgens een overzicht van de Overheidsbemoeiingen met in- en uitvoer. Bijzondere aandacht wijdt hij aan de contingentieeringspolitiek.

Deze acht hij van groot belang, maar wel is gebleken, dat zij er niet toe heeft geleid, dat een overwegend deel van den invoer op deze wijze geregeld moest worden. Dit toont het percentage, hetwelk de gecontingenteerde goederen uitmaken van het totaal; dit percentage (berekend op basis van de waarde) verliep als volgt:

1932	7.4
1933	11.4
1934	15.5
1935	16.5
1936	17.0
1937	14.8
1938	15.0

Met betrekking tot het laatste jaar geeft de volgende staat een beeld van de beteekenis der contingentieering in verband met den beweringsgraad der goederen:

Beweringsgraad	Totale invoer		Tot. gecontingent. invoer		
	m.m. guldens ¹⁾	Percentage van totalen invoer	m.m. guldens ¹⁾	pCt. in tot. geconting. invoer per bewerk.kl.	pCt. van tot. geconting. invoer in tot. invoer
A. Geheel of bijna geheel onbewerkte goed.	555	39.3	61	11.0	4.3
B. Gedeeltelijk bewerkte goederen	271	19.2	12	4.4	0.8
C. Geheel of bijna geheel bewerkte goederen	588	41.5	140	23.8	9.9
Totaal	1.415	100.0	213	—	15.0

¹⁾ Exclusief invoer per post.

Slechts in onbelangrijke mate heeft de contingentieering het prijspeil beïnvloed. Het volgende staatje toont de indexcijfers voor gecontingenteerde en niet-gecontingenteerde goederen (1926—1930 = 100).

Jaar	Niet-gecontingenteerde goederen	Gecontingenteerde goederen
1929	98.7	99.6
1930	95.7	94.6
1931	89.2	84.7
1932	71.8	74.2
1933	64.4	68.2
1934	62.3	64.7
1935	57.2	62.6
1936	62.1	62.8
1937	72.8	76.3
1938	69.9	72.2

Na eenige passages uit de laatste contingentieeringsnota der Regeering te hebben aangehaald, concludeert de schrijver:

„Ik meen uit dit alles de conclusie te mogen trekken, dat de grens der voorzichtigheid niet wordt overschreden wanneer men beweert, dat ons land in staat is geweest het experiment van invoerbelemmerende maatregelen te doen slagen. De vrees, dat protectie een sneeuwbal zou zijn, die, eenmaal aan het rollen gebracht, niet meer is te stuiten, is zeker niet bewaarheid, het percentage van 15 levert daarvan het bewijs. Repercussien van andere landen zijn niet alleen uitgebleven, integendeel de contingenten zijn meer en meer gebruikt om de exportmogelijkheden van ons bedrijfsleven te stabiliseeren en uit te breiden. Voor de werkgelegenheid zijn de contingentieeringen onmisbaar gebleken. Practisch hebben zij de structuur van de betrokken bedrijfstakken aanzienlijk versterkt.

„Dit alles zonder dat het prijspeil in beteekenende mate is beïnvloed geworden.

„Ik zie dan ook geen kans op grond van de vaststaande

feiten argumenten te putten, om bij gelijkblijvende overige omstandigheden, voorshands terug te keeren tot het stelsel van staatonthouding, zooals wij dat vóór 1930 gekend hebben."

Uitvoerige beschouwingen wijdt Dr. Kortenhorst aan de handelsverdragenpolitiek, die zich kenmerkt door een vervanging van de eenvoudige meestbegunstigingspolitiek door een systeem van over en weer verleende concessies. Over deze technische zijde van de regeling der buitenlandsche economische betrekkingen heerscht veel misvatting:

„Oorzaak en gevolg worden toch wel schromelijk verward door meestbegunstiging met vrijhandel en actieve handelspolitiek (reciprociteit, do-ut-des, quid-pro-quo) met protectie te vereenzelvigen. De handelspolitiek en de handelsverdragspolitiek bedienen zich, al naar de omstandigheden, van beide technische hulpmiddelen, afzonderlijk of gezamenlijk, maar de middelen zelf blijven neutraal.

„Alleen kan gezegd worden, dat in een tijdperk van zich ontwikkelend vrijhandelsverkeer de meestbegunstiging op den voorgrond treedt, terwijl bij een omgekeerde evolutie de reciprociteit het aangewezen middel is om den internationalen handel in stand te houden."

Ook hier is het zoo, dat men de oude toestanden wellicht wel gaarne zou willen terug hebben, maar dat dit nu eenmaal niet gaat en dat daarom een nieuwe oriëntering onvermijdelijk is. De geheele gedachtingang, die aan het praeadvies van Dr. Kortenhorst ten grondslag ligt, blijkt duidelijk uit de volgende passage:

„De oude vrijheid van internationalen handel — men vergeet dit niet — was een vertakking van den breeden stroom van het individualisme en het liberalisme en heeft als zoodanig aan de menschheid onschatbare diensten bewezen. Het zou dwaasheid zijn, dit te willen ontkennen, maar even onverstandig handelt hij, die meent, dat in een tijdperk, dat ondanks alle verschilpunten — niet in de laatste plaats van ideologischen aard — toch gekenmerkt wordt door een gemeenschappelijke sterke reactie tegen de onbepaalde vrijheidsgedachte, de internationale economische verhoudingen aan den invloed van deze geheel nieuwe oriëntering zullen ontsnappen. De sterk nationale instelling van de politiek van alle landen is niet te rijmen met de supernationale economische samenwerking."

Door de groote structuurveranderingen in de wereld zal de Nederlandsche handelspolitiek zich ook in de toekomst in dezelfde richting hebben te bewegen, als zij sinds 1930 gedaan heeft. Het slot van het praeadvies wordt gewijd aan deze toekomstverwachtingen en de schrijver meent, dat onze handelspolitiek een dubbele taak heeft, nl. stimuleering van den export, ook door versterking in de positie der industrie op de binnenlandsche markt. De handelspolitiek moet worden gezien als een onderdeel van een complex van maatregelen van allerlei aard om de bedrijvigheid in stand te houden en op te voeren. De ervaring, aldus de schrijver, heeft aangetoond, dat aan het wel-slagen van zulk een politiek niet behoefte te worden getwijfeld.

En tenslotte:

„Ik hoop intusschen, dat er geen misverstand is blijven bestaan omtrent mijn inzicht in de internationale positie van ons land en in de groote beteekenis van den internationalen handel.

„Wanneer het waar is, dat de handel de wereld uit haar barbaarendom heeft opgeheven, de oude, zoowel als de nieuwe wereld, waarom zouden wij er dan aan wanhopen, dat ook de beschaving der toekomstige wereld door den handel voor de menschheid zal worden gered? De handel is immer de baniërdrager geweest van den vrede!

„Eenige tegenspraak tusschen het voeren van een actieve conjunctuurpolitiek en het behouden van onze plaats in het internationaal verkeer, acht ik niet aanwezig."

* * *

Ten besluite van dit overzicht van de omvangrijke publicaties van de Vereeniging voor de Staatshuishoudkunde willen wij thans nog enkele conclusies mededeelen, waartoe de heer J. H. Spiegelenberg in zijn Statistische Nota is gekomen. In deze nota be-

handelt de schrijver achtereenvolgens de quantitative en kwalitatieve ontwikkeling van Nederlands in- en uitvoer, de geografische spreiding van den handel, de inter-imperiale handelsbetrekkingen, de ontwikkelingstendenzen in den wereldhandel, de mate van zelfvoorziening van Nederland en de consequenties van de ontwikkeling van den handel voor ons volksinkomen en ons volksvermogen.

Met betrekking tot de geografische spreiding van den buitenlandschen handel van ons land concludeert de schrijver, dat deze in de na-oorlogsperiode is toegenomen, een feit, dat groote beteekenis heeft. Hij stelt in dit verband de vraag, of deze tendens niet wellicht wordt doorkruist door een zekere neiging tot „bilateralisme" in de handelspolitiek, een vraag, die in deze nota onbeantwoord blijft, maar die inmiddels door den schrijver is behandeld in een uitvoerig artikel in „De Economist" van October jl.; in dit artikel kwam de schrijver tot het resultaat, dat van een toenemend bilateralisme in Nederland — in tegenstelling tot verschillende andere landen, met name Duitschland — niet kan worden gesproken.

Met betrekking tot de inter-imperiale handelsbetrekkingen komt de schrijver tot de conclusie, dat de zeer ongunstige conjunctuur, met name sedert ongeveer 1929, niet heeft geleid tot een noemenswaardige versterking van de onderlinge handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië, en dat, wanneer men de na-oorlogsperiode in haar geheel overziet, deze per saldo eerder door inkrimping, dan door uitbreiding der inter-imperiale handelsbetrekkingen wordt gekenmerkt. Nederland onderscheidt zich in dit opzicht van het Britsche en van het Fransche imperium; de schrijver wijst er op, dat ook de Commissie-Rutgers er ondanks haar deskundige samenstelling niet in slaagde nieuwe mogelijkheden ter uitbreiding van deze handelsbetrekkingen aan de hand te doen.

Wat de zelfvoorziening van ons land betreft, zoo is deze, gelijk de schrijver op grond van een uitvoerig statistisch onderzoek aantoot, met betrekking tot de industrie in belangrijke mate toegenomen. De statistische cijfers laten niet toe een dergelijk onderzoek ook voor den landbouw in te stellen. Niettemin mag op grond van de beschikbare gegevens worden aangenomen, dat ook op het gebied der voedselvoorziening ons land meer en meer zijn eigen behoeften verzorgt.

Tenslotte nemen wij uit het onderzoek van den schrijver naar de relatie tusschen internationalen handel en het zuivere nationale inkomen (hier geïdentificeerd met het totaal der zuivere inkomens volgens de R.I.B.) nog de volgende cijfers over, die eenig denkbeeld geven van de veranderingen, welke zich in onze verhouding tot het buitenland hebben afgespeeld:

Kalenderjaar	Totaal zuiver inkom. m.m. guldens (1)	Waarde export m.m. guldens (2)	(2) in % van (1)	Index (1922/5 = 100)
1917	2.063	819	40	103
1920	4.292	1.701	40	103
1925	3.903	1.808	46	118
1929	4.367	1.989	46	118
1930	4.206	1.719	41	105
1931	3.657	1.312	36	92
1932	3.157	846	27	69
1933	3.042	726	24	62
1934	2.828	712	25	64
1935	2.666	675	25	64
1936	2.738	746	27	69

Zooals uit de overzichten, welke wij van de praeadviezen en van de statistische nota gaven, wel duidelijk zal zijn geworden, leveren deze publicaties, ondanks de veranderde internationale situatie, nog heel wat stof voor beschouwingen op. Daarvan zal dan ook op de vergadering van 4 dezer wel terdege blijken. Van de discussies, die alsdan zullen worden gevoerd, hopen wij in het nummer van de volgende week een verslag te kunnen publiceeren.

De beteekenis van nieuwe werkmethoden voor den economischen wederopbouw.

Na de economische ineenstorting, veroorzaakt door een algemeene wereldcrisis en een slepende depressie, zal men, wil men tot een grondig herstel geraken, alle factoren, die hierbij mogelijk van belang kunnen zijn, aan een zorgvuldig onderzoek moeten onderwerpen.

Steeds valt te constateeren, dat de exploitatie van ontdekkingen en het toepassen van nieuwe werkmethoden een groot aandeel heeft gehad in het overwinnen van de moeilijkheden, die bij een zoodanig herstel onvermijdelijk ontstaan. Zoo heeft de fabricage van automobielen en radio indertijd als nieuw element in het economisch leven, met haar nevenindustrieën groote markten geopend en zeer veel werkgelegenheid geschapen, waardoor het levenspeil kon worden opgevoerd.

Het spreekt vanzelf, nu verschillende landen met elkander in oorlog verkeeren, dat de toepassing van nieuwe procedés eerder ter hand zal kunnen worden genomen, dan in meer normale tijden het geval zou zijn. Immers, wanneer een land de voor een belangrijk artikel noodzakelijke grondstof niet kan importeerden, wordt het vanzelf gedwongen te zoeken naar een product, dat het oorspronkelijke kan vervangen en is het eerder geneigd het vraagstuk van den kostprijs te beschouwen als van secundaire beteekenis. Bovendien opent het gestegen prijsniveau wellicht de mogelijkheid om op rendabele wijze artikelen te gaan fabriceren, welke tot dusver uit economische overwegingen niet aan de markt konden worden gebracht. Zooals bekend, ging men in Duitschland reeds over tot productie op min of meer uitgebreide schaal van kunstmatige rubber en in diverse landen tot wol-fabricage uit ondermelk.

De bezwaren, aan den wederopbouw na crisis en depressie verbonden, zijn grooter, naarmate het economische mechanisme meer gecompliceerd is; het is daarom niet te verwonderen, dat men in een land als de Vereenigde Staten steeds blijft zoeken naar toepassingsmogelijkheden, welke de bron zullen vormen voor een nieuwe industriele activiteit.

Men noemt reeds de „Nylon”, die, samengesteld met behulp van koolstof, water en lucht, een product is, waarvan men verwacht, dat het een zeer belangrijke plaats zal gaan innemen onder de textielgrondstoffen.

Dupont de Nemours and Company hebben bereids meer dan 10.000.000 Dollar in de vervaardiging van dit nieuwe product geïnvesteerd en verwachten binnen het jaar met de productie te kunnen beginnen.

Naast de „Nylon” maakt men melding van nieuwe kunstmatige vezelproducten, vervaardigd van glas en rubber en van nieuwe methoden om mangaanerts te concentreeren, om van spaanders van wilde kastanjeboomen looistof in briketvorm te persen, om broom aan zeewater te onttrekken, enz. Buiten deze worden in de zomeruitgave 1939 van „The Index” — waaraan de gegevens voor deze aanteekening gedeeltelijk zijn ontleend — nog diverse andere nieuwe artikelen en uitvindingen genoemd op het gebied van de electro- en radiotechniek, de chemische-, textiel- en verlichtingsindustrieën, alsmede de automobielen- en rubberfabricage.

De groei van de bevolking, welke ook in de depressie niet stil staat, eischt een grootere hoeveelheid producten, welke voortbrenging mogelijk wordt door stijging van de efficiency. De reconstructie van de volkswelvaart wordt gestimuleerd door de laboratoria van het land, welke steeds nieuwe wegen voor de industrie trachten te vinden.

Vanzelfsprekend meent men niet, dat de nieuwe producten, aanstonds revoluties op de betreffende markten zullen ontketenen, maar wel verwacht men, steunende op de ervaring van voorafgaande jaren en geleid door de resultaten van wetenschappelijke onderzoekingen, een nieuw terrein van industriele werkzaamheid te kunnen betreden, waardoor velen

in het productieproces zullen kunnen worden ingeschakeld en de levensstandaard zal stijgen.

Oorlogvoeren heeft als regel op de bovengeschetste ontwikkeling een stimuleerenden invloed. In verschillende landen ontstaat plotseling een tekort aan bepaalde grondstoffen, veelal in het bijzonder aan die van agrarischen oorsprong. Verkeert op zoo'n moment de fabricage van een synthetisch vervangingsproduct technisch nog in het proefstadium; in welk stadium de kostprijs van het nieuwe product nog veel te hoog is om met succes tegen het oorspronkelijke product te kunnen concurreren, dan zal de noodzaak om ongeacht de kosten in de plotseling onbevredigd gebleven behoeften te voorzien een sterke uitbreiding van de productie van het vervangingsmiddel tengevolge hebben.

De sterke vergroting van de onderhavige productie brengt het kostprijsvraagstuk op een heel ander plan. De fabriekmatige vervaardiging van chemische producten toont algemeen de eigenschap te geschieden onder sterk afnemende kosten bij vergroting van de schaal van productie. Zoo kan het voorkomen — en zal het ook vaak voorkomen — dat het opvoeren van het geproduceerde kwantum van een dergelijk nieuw synthetisch vervangingsproduct met één slag dit product maakt tot een scherpen concurrent van het oorspronkelijke agrarische product, waardoor voor dit laatste de marktsituatie ook na den oorlog grondig gewijzigd zal blijken te zijn. In wezen wordt dan het verlies, dat als regel in het aanvangsstadium van zoeken naar de meest economische productiewijze van een nieuw artikel door de ondernemers moet worden gedragen, als gevolg van den oorlogstoestand afgewenteld op de oorlogvoerende gemeenschap.

INGEZONDEN STUKKEN.

PRIJSVERHOOGING EN DE THEORIE DER VERVANGINGSWAARDE.

De Heer G. C. Th. van Dorp schrijft ons:

De mijns inziens ook uit een oogpunt van landsbelang niet juiste en daardoor voor onze samenleving gevaarlijke strekking van het betoog van Dr. O. Bakker in Uw blad van 11 October jl. noopte mij tot het maken van enkele opmerkingen.

Dr. Bakker betoogt, dat de vervangingswaarde-theorie, die hij als theorie zegt te onderschrijven, onder de huidige abnormale omstandigheden niet ten volle toegepast zou mogen worden, doch dat het bedrijfsleven een deel van de noodzakelijke, doch voor den consument nadeelige prijsverhoogingen zou moeten dragen.

Laten wij de door hem genoemde 6 punten op den voet volgen:

1. Door tegenhouden of belemmeren van de dreigende prijsverhoogingen zou men een dwaze kooprage voorkomen hebben. Hiertegenover moet ik stellen, dat men in werkelijkheid gezien heeft, dat het publiek (terecht?) vreesde, dat schaarschte aan verschillende producten niet voorkomen zou kunnen worden, zoodat hieruit een uit het oogpunt van zijn eigenbelang wijze koopwoede ontstond, om gebruik te maken van de als het ware gedwongen uitverkoop van de winkeliers tegen de oude prijzen.

Redelijke prijsverhoging zou deze koopwoede hebben kunnen afremmen, om de voorraden voor een later wellicht noodzakelijke distributie beschikbaar te houden. Op deze gronden zou een prijzencontrole, doch niet een prijsstabilisatie gewenscht zijn.

2. Het is werkelijk te vreezen, dat de ondernemer in de nu volgende perioden slechts kleinere hoeveelheden zal kunnen omzetten. Het is echter geenszins zeker, en nog minder gewenscht, dat de geldswaarde van de beschikbare voorraden gelijk zou blijven. Bij het in militairen dienst gekomen zijn van een groot deel van de Nederlandsche ondernemers en van vele werknemers, en bij de gedeeltelijke desorganisatie van het verdere Nederlandsche leven, is het juist een

nationaal belang van de eerste orde, dat de verloren productiemogelijkheid der gemobiliseerden zooveel mogelijk overgenomen wordt door de overige ondernemers. Want vanzelf spreekt, dat, naarmate onze nationale productie vermindert, ook ons volk verarmt.

3) en 4). Volkomen juist is, dat bij schaarschte ook onvolwaardige artikelen in vele gevallen hun afzet zullen vinden.

Ook kan, wanneer de overige omstandigheden gelijk blijven, van een prijsverhoging bij de tegenwoordig zoo groote werkloosheid vergroting van ondernemerswinsten en vergroting van de werkgelegenheid verwacht worden.

Zoolang bij ons volk echter een z.g. „gebrek aan ondernemingslust” en een werkloosheid groeter dan die van onze Ooster- en Westerburen gesignaleerd moeten worden, mogen wij een verhoging van ons nationale prijsniveau op zichzelf, slechts toejuichen in de verwachting van vermindering onzer werkloosheid en verbetering van organisatie en omvang van onze nationale productie! Tegen het ontstaan van te grooten rijkdom in handen van enkelen, waakt daarbij onze belasting-wetgeving reeds in ruime mate (progressieve belasting; winstbelasting op vennootschappen). Overigens is de rijkdom van enkelen slechts door de opgewekte afgunst als een gevaar te zien, dus een gevaar van psychologischen aard. Uit nationaal oogpunt valt dit gevaar echter zeker tegen het euvel der werkloosheid in het niet.

Als Dr. Bakker schrijft, dat het niet noodig is, dat de ondernemer (boek)winst maakt op zijn oude voor-

raden, zou ik willen voorstellen dit liever „schijn”-winst te noemen, daar dit slechts een winst schijnt op het goederenbezit van den ondernemer bij vergelijking met het ermede overeenkomende geldbezit, waarop hij een zeer reëel verlies geleden zou hebben.

5. Volkomen onjuist is, dat bij den tegenwoordigen toestand risico en kosten voor den ondernemer in het algemeen zouden verminderen. Men lette op het verhoogde molestrisico bij transport, op kosten wegens vasthouden van zendingen door oorlogvoerenden, op in gebreke blijven van contractueel gebonden in verband met „force majeure”, op kosten van speciaal nu dubieuze debiteuren, etc. etc.

Als Dr. Bakker wijst op de mogelijkheid om nu contante betaling te eischen, is het goed zich te realiseren, dat deze mogelijkheid juist uit de noodzaak geboren is, daar vele betalingen nu volkomen onzeker geworden zijn.

6. Dr. Bakker vindt afwenteling van de noodzakelijke prijsverhogingen op wat hij noemt den „laatste consument” verwerpelijk. Hij schijnt daarbij te vergeten, dat zoowel ondernemers als werknemers en ambtenaren ieder op hun beurt consument zijn. Betaling van de prijsverhogingen door den consument is daarom ook de meest gelijkmatige en zonder meer ook meest eerlijke verdeling van deze lasten over ons geheele volk.

Resumeerende, wil ik betoogen, dat de theorie der vervangingswaarde ook in landsbelang nog steeds in de practijk toe te passen is.

Het voorstel van Dr. Bakker om de vervangings-

MAANDCIJFERS.

Indexcijfers van Nederlandsche aandelen. ¹⁾

Indexcijfers van 12 aandeelengroepen der Amsterdamsche effectenbeurs. Basis 2 Januari 1929 = 100.

De Bank voor Handel en Scheepvaart te Rotterdam zendt ons onderstaand overzicht:

	Banken	Kunstzijde	Industrie	Electriciteit	Handel-ondern.	Mijnbouw	Olie	Rubber	Scheepvaart	Suiker	Tabak	Thee	Totale beurswaarde
Gem. '29	101.9	73.1	119.-	114.4	95.6	88.6	99.1	100.2	95.-	99.9	87.3	92.7	103.2
„ '30	94.2	34.1	90.1	100.4	71.6	63.9	93.1	52.1	71.-	76.2	65.5	74.5	84.3
„ '31	73.6	22.7	60.7	83.-	52.2	45.9	52.3	48.2	47.1	46.3	45.5	46.3	55.1
„ '32	48.3	13.6	45.6	70.7	38.4	33.4	34.1	17.6	29.3	27.-	25.8	30.8	37.-
„ '33	51.5	10.7	48.7	80.7	41.-	40.-	41.-	26.7	28.2	27.4	25.4	39.5	40.5
„ '34	47.1	16.7	48.1	77.-	37.7	47.3	39.-	40.6	22.2	23.2	26.2	50.2	39.4
„ '35	50.-	14.1	52.1	69.9	39.7	49.4	43.8	43.2	23.7	24.4	29.3	47.1	42.-
„ '36	56.8	13.9	57.6	78.2	50.2	58.2	73.1	58.7	34.8	37.1	44.8	51.5	55.2
„ '37	73.3	26.2	77.8	108.5	78.-	77.-	99.-	101.1	73.6	60.4	59.-	78.4	77.7
„ '38	67.-	17.7	75.3	123.7	70.7	72.-	82.7	71.5	65.4	53.9	51.8	67.4	69.-
Jan. '38	71.1	19.2	77.1	118.7	72.5	70.1	90.8	76.-	70.7	54.5	55.1	69.8	73.-
Feb. „	71.-	18.1	78.6	119.1	71.8	71.9	88.-	72.1	68.1	52.-	56.1	68.2	72.2
Mrt. „	69.8	18.-	76.7	118.7	69.7	72.5	82.8	68.2	65.6	50.5	54.6	66.8	69.7
April „	68.1	16.5	75.4	120.6	68.2	68.9	80.7	63.9	63.6	48.8	51.7	64.4	67.7
Mei „	67.4	16.4	75.8	122.2	69.3	69.5	79.3	64.3	64.1	49.1	50.9	63.7	67.4
Juni „	64.-	16.2	75.1	124.2	68.9	71.8	79.9	64.1	62.5	51.7	49.6	64.1	66.8
Juli „	67.8	19.4	76.2	130.7	72.2	75.4	85.4	77.5	66.4	56.3	52.8	68.3	70.6
Aug. „	67.5	19.1	75.7	126.9	72.4	74.9	84.7	76.8	64.5	57.-	52.2	69.2	70.2
Sept. „	64.1	17.5	70.5	121.4	68.3	70.-	80.5	71.9	61.6	54.4	49.-	66.2	66.3
Oct. „	65.7	18.-	74.5	127.4	72.3	73.4	82.8	77.-	67.-	56.5	52.4	70.5	69.2
Nov. „	64.8	17.8	75.1	128.-	72.4	73.1	81.5	75.6	66.7	57.7	50.7	69.8	68.8
Dec. „	63.5	16.8	73.6	127.7	71.1	72.8	78.1	72.6	65.1	58.1	47.3	68.3	67.-
Jan. '39	61.3	16.1	70.3	124.8	68.-	71.6	77.3	67.9	63.4	53.9	44.8	66.4	64.8
Feb. „	59.6	15.3	69.2	122.8	65.8	67.2	76.6	64.9	60.9	51.4	43.-	63.9	63.3
Mrt. „	59.5	16.4	70.3	121.2	66.1	66.1	77.-	65.4	60.9	52.2	40.9	64.5	63.7
Apr. „	55.-	14.7	65.1	108.7	61.9	60.1	71.2	57.6	57.2	49.7	34.6	61.3	58.8
Mei „	57.6	15.8	67.9	116.7	65.4	65.-	74.5	59.7	60.6	53.9	34.4	61.4	61.6
Juni „	57.9	15.7	69.7	120.8	63.8	64.9	76.4	60.8	59.-	54.-	36.2	62.-	62.6
Juli „	56.4	15.4	67.6	121.1	62.3	63.5	74.6	58.6	56.9	51.6	33.1	60.1	60.8
Aug. „	56.-	15.1	67.3	120.9	62.1	62.7	73.2	59.4	56.9	50.6	32.-	59.3	60.1
Sept. „	51.4	12.9	58.4	115.3	63.4	64.7	79.7	71.7	72.6	54.-	29.5	61.-	60.2
Oct. „	47.9	12.4	55.9	107.7	58.5	60.7	69.4	66.7	69.2	51.-	28.4	58.-	55.5

Indexcijfer der totale beurswaarde 2 Januari 1939 f 3.794.681.000 = 100.

1 Mrt.	96.4	5 Apr.	89.9	3 Mei	88.7	7 Juni	94.9	5 Juli	89.-	2 Aug.	90.8	4 Sept.	91.9	4 Oct.	81.5
8 „	97.7	12 „	85.5	10 „	91.5	14 „	92.7	12 „	89.1	9 „	89.9	11 „	93.8	11 „	81.1
15 „	95.9	19 „	84.-	17 „	90.3	21 „	92.1	19 „	89.9	16 „	89.2	18 „	86.8	18 „	81.-
22 „	90.1	26 „	87.7	24 „	90.7	28 „	90.1	26 „	90.8	23 „	85.7	25 „	83.1	25 „	84.1
29 „	90.2			31 „	93.6					30 „	88.1				

¹⁾ Men zie voor de toelichting op dit overzicht het nummer van E.-S.B. van 12 Febr. 1936, blz. 120.

Nadruk verboden.

waardetheorie, die hij schrijft aan te hangen, althans gedeeltelijk niet in praktijk te brengen, komt neer op een gedeeltelijke onteigening van het bezit der ondernemers, door hem gemotiveerd met de veronderstelling, dat zij deze onteigeningen wel zouden kunnen dragen.

Dubbel onrechtvaardig werd een dergelijke onteigening, nu het aanhouden van de betreffende voorraden in landsbelang blijkt te zijn geweest. Ook is het gevaar geenszins denkbeeldig, dat, wanneer nú de betreffende eigenaren voor hun voorraden onvoldoende belooning zouden ontvangen, of er zelfs slechts de lasten voor zouden blijken te hebben gedragen, in de toekomst door deze slechte ervaringen een voorraad-voorming door particulieren niet bevorderd zou blijken te zijn. En een goede politiek is natuurlijk slechts die, welke ook op de toekomst gericht is.

En economisch onverstandig zou een dergelijke maatregel zijn, zoolang uit onze groote werkloosheid blijkt, dat ons Nederlandsche bedrijfsleven gemiddeld nog onvoldoende winstkansen bezit.

Naschrift. 1. *De kooprage*. Dat een redelijke prijsverhoging deze koopwoede zou hebben kunnen afremmen, zooals de heer Van Dorp meent, acht ik niet aannemelijk. Nu de prijzen niet verhoogd zijn, waren deze aankopen ook binnen het bereik van de velen, die de verhoogde prijzen niet hadden kunnen betalen.

2. Dat het van belang is onze productie op peil te houden, onderschrijf ik natuurlijk volkomen. Maar er zal in dezen tijd vaak, buiten onzen wil, een geringe aanvoer van grondstoffen en halffabrikaten zijn, waardoor de productie moet verminderen. Daarop had ik het oog.

3 en 4. Wanneer er een rantsoeneering is van grondstoffen en halffabrikaten, zal de productie door een stijgend prijsniveau niet gestimuleerd worden. In dat geval betekenen stijgende prijzen alleen maar extra ondernemerswinsten.

5. Inderdaad zijn er kosten, die toenemen, maar ik blijf er bij, dat er ook — en dit geldt vooral voor den distribuant — kosten zijn, die afnemen. Ik gaf daarvan voorbeelden.

6. Ik acht afwenteling van den *totalen* last van de prijsverhoging op den „laatsten consument” verwerpelijk. Wel is het juist, wat de heer Van Dorp schrijft, dat ondernemers, werknemers en ambtenaren op hun beurt consument zijn, maar de ervaring leert, dat bij stijging van het prijsniveau de ondernemer het best af is: hij wint veel meer dan hij als consument verliest. Voor de werknemers is het andersom.

Dat niet-toepassing van de vervangingswaarde-theorie neerkomt op een gedeeltelijke onteigening van het bezit der ondernemers, acht ik een volkomen onjuiste bewering. In dit verband wil ik mijn mededeeling, dat ik de leer der vervangingswaarde als economische *theorie* onderschrijf, nog als volgt preciseren ¹⁾:

De leer der vervangingswaarde is n.m. van toepas-

¹⁾ Ik heb een en ander behandeld in een brochure, die dezer dagen zal verschijnen.

sing op de kostprijsbepaling, waarbij de functie van den kostprijs is: het verschaffen aan den ondernemer van een leidraad bij het bepalen van den prijs, waarvoor hij zijn goederen zal aanbieden.

Zij is *niet* van toepassing op de winstbepaling bij een waardevast geldstelsel. Bij een niet-waardevast geldstelsel (i.c. een stijgend prijsniveau, zooals wij thans hebben), geldt voor de winstbepaling niet de specifieke vervangingswaarde, zooals die thans gepropageerd wordt, maar de algemeene vervangingswaarde.

O. BAKKER.

Groothandelsprijzen van belangrijke voedings- en genotmiddelen en grondstoffen.

(Indexcijfers gebaseerd op 1927 t/m 1929 = 100).
Laatste noteringen (24—31 Oct. 1939).

Artikel	Vreemde munt	Prijs in Guldens	Indexcijfer
Voedings- en genotmiddelen			
Gerst	—	—*)	—
Mais, termijn	—	—*)	—
Mais, La Plata	—	—*)	—
Rogge	—	—*)	—
Tarwe, termijn	—	—*)	—
Tarwe, Roemeensche	—	—*)	—
Rijst	sh. 7/11 ¹⁾	2,24	34,3
Boter	f 0,80 ²⁾	0,80	38,8
Kaas	—	23,—	50,5
Eieren	—	5,45	68,0
Gesl. runderen	—	69,30	73,2
Gesl. varkens	—	76,50	89,7
Bevr. Arg. rundvleesch	sh. 5/-	1,89	63,9
Bacon	sh. 110/-	41,61	62,5
Cacao	—	11,—	31,9
Koffie, Robusta	—	0,17	34,6
Koffie, Sup. Santos	—	0,185	31,3
Suiker	—	—*)	—
Thee	—	0,5425	71,6
Grondst. v. agr. aard			
Jute	—*)	—	—
Katoen, Mid. Upland	\$ cts 9,34	0,176	37,4
Katoen, Sup. Fine Oomra	penc. 5,54 ³⁾	0,174	48,4
Austr. Wol, Crossbr. Col. Carded	—*)	—	—
Austr. Wol, Merino	—*)	—	—
Jap. Zijde	\$ 2,97	5,60	43,7
Rubber	penc. 11,—	0,35	52,8
Grenenhouw	£ 25,2/6	190,07	82,7
Vurenhouw	—	135,—	88,4
Koehuiden	—	18,—	44,9
Copra	—	13,— ⁴⁾	42,4
Grondnoten	—*)	—	—
Lijnzaad	—	—*)	—
Goud	sh. 168/-	63,25	122,9
Grondst. v. niet-agr. aard			
Koper	—*)	—	—
Lood	—*)	—	—
Tin	£ 230,-/—	1731,35	59,6
IJzer, Cleveland	sh. 99/-	37,25	88,4
Gietij-ijzer	sh. 139/9	52,60	133,1
Zink	—*)	—	—
Zilver	penc. 237/16	0,74	56,9
Steenkolen	—	11,50	105,3
Petroleum	\$ 1,02	1,92	62,2
Benzine	\$ cts 6,38	0,1202	41,6
Kalksalpeter	—	5,70	51,0
Zwavelz. ammoniak	—	4,95	44,4
Cement	—	13,35	73,4
Steenen, binnenmuur	—	9,50	72,6
Steenen, buitenmuur	—	12,—	64,3

¹⁾ Nominaal. Noteering van 23 Oct.

²⁾ Heffing Crisis Zuivel-Centrale.

³⁾ Noteering van 18 Oct.

⁴⁾ Nominaal.

*) In verband met den internationalen toestand geen noteering ten gevolge waarvan het berekenen van indexcijfers achterwege moet blijven.

(Wegens plaatsgebrek vervangen bovenstaande statistieke deze week het gebruikelijk overzicht der groothandelsprijzen.)

AANVOER VAN GRANEN. (In tons van 1000 kg.)

Artikelen	Rotterdam			Amsterdam			Totaal	
	22-29 Oct. 1939	Sedert 1 Jan. 1939	Overeenk. tijdvak 1938	22-29 Oct. 1939	Sedert 1 Jan. 1939	Overeenk. tijdvak 1938	1939	1938
Tarwe	27.670	670.313	1.236.088	—	59.240	7.325	729.553	1.243.413
Rogge	—	141.358	177.067	—	1.700	—	143.058	177.067
Boekweit	218	11.920	14.312	—	—	—	11.920	14.312
Mais	24.396	549.950	1.044.421	—	63.503	75.482	613.453	1.119.903
Gerst	3.200	228.710	426.690	—	12.500	21.090	241.210	447.780
Haver	—	169.085	196.238	—	2.360	8.462	171.445	204.700
Lijnzaad	—	128.360	134.743	—	217.498	187.765	345.858	322.508
Lijnkoek	2.300	67.988	48.827	—	150	225	68.138	49.052
Tarwemeel	175	44.550	47.717	—	5.446	9.550	49.996	57.267
Andere meelsoorten	—	18.744	28.336	—	4.812	4.424	23.556	32.760

STATISTIEKEN.

BANKDISCONTO'S.

Ned. Disc. Wissels.	3	28 Aug. '39	Lissabon	4	11 Aug. '37
Bk. Bel. Binn. Eff.	3 1/2	28 Aug. '39	Londen	2	26 Oct. '39
Vrsch. in R.C.	3 1/2	28 Aug. '39	Madrid	5	15 Juli '35
Athene	6	4 Jan. '37	N.-York F.R.B.	1	26 Aug. '37
Batavia	3	14 Jan. '37	Oslo	4 1/2	21 Sept. '39
Belgrado	5	1 Febr. '35	Parijs	2	3 Jan. '39
Berlijn	4	22 Sept. '32	Praag	3	1 Jan. '36
Boekarest	3 1/2	5 Mei '38	Pretoria	3 1/2	15 Mei '33
Brussel	2 1/2	16 Juli '39	Rome	4 1/2	18 Mei '36
Boedapest	4	23 Aug. '35	Stockholm	2 1/2	1 Dec. '33
Calcutta	3	28 Nov. '35	Tokio	3.46	11 Mrt. '38
Dantzig	4	2 Jan. '37	Warschau	4 1/2	18 Dec. '37
Helsingfors	4	3 Dec. '34	Zwits. Nat. Bk.	1 1/2	25 Nov. '36
Kopenhagen	5 1/2	9 Oct. '39			

1) 1 1/2 % bankwissels i. z. verk. Belgische prod. in het buitenland.
 OPEN MARKT.

Data	1939				1938	1937	1939
	28 Oct.	23/28 Oct.	16/21 Oct.	9/14 Oct.	24/29 Oct.	25/30 Oct.	14/19 Aug.
Amsterdam Partic. disc.	1 3/8-5/8	1 3/8-2 1/4	1 3/8-2 1/8	1 7/8-2 3/8	1 1/4-3/8	1/4	1/2
Prolong.	2	2	2	2-1 1/4	1 1/2	1 1/2	3/4
Londen Daggeld	1 1/2-2 1/4	1 1/2-2 1/4	1 1/2-2 1/4	1 1/2-2 1/4	1 1/2-1	1 1/2-1	1 1/2-3 1/4
Partic. disc.	1 3/4-1 13/16	1 3/4-2 1/16	1 3/4-2 1/16	2 1/16-3/8	9/16-11/16	17/32-9/16	13/16-3/8
Berlijn Daggeld	2-1 1/4	1 7/8-2 1/4	1 7/8-2 1/4	2-3/8	2 3/8-3 1/8	2 1/2-3 1/8	2 1/4-5/8
Maandgeld	2 3/8-5/8	2 3/8-5/8	2 3/8-5/8	2 3/8-5/8	2 3/4-3	2 3/4-1 1/8	2 3/8-5/8
Part. disc.	2 3/4	2 3/4	2 3/4	2 3/4	2 7/8	2 7/8	2 3/4
Waren	4-1 1/2	4-1 1/2	4-1 1/2	4-1 1/2	4-1 1/2	4-1 1/4	4-1 1/2
New York Daggeld	1	1	1	1	1	1	1
Partic. disc.	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2

1) Koers van 27 Oct. en daaraan voorafgaande weken t/m. Vrijdag.
 2) 21 Oct. 3) 16-21 Oct.

WISSELKOERSEN.

KOERSEN IN NEDERLAND.

Data	New York *)	Londen *)	Berlijn *)	Parijs *)	Brussel *)	Batavia *)
24 Oct. 1939	1.88 3/8	7.56 3/8	75.55	4.29 1/2	31.48	101 3/4
25 " 1939	1.88 3/8	7.56 3/8	75.50	4.29	31.43	101 3/4
26 " 1939	1.88 3/8	7.56 1/4	75.52 1/2	4.28 3/4	31.45	101 3/4
27 " 1939	1.88 7/16	7.54 1/4	75.65	4.27 3/4	31.35	101 3/4
28 " 1939	1.88 3/8	7.53 3/4	75.60	4.27 1/2	31.30	101 3/4
30 " 1939	1.88 7/16	7.52 3/4	75.60	4.27	31.30	101 1/4
Laagste d.w. 1)	1.88	7.52	75.—	4.26	31.25	100 3/8
Hoogste d.w. 1)	1.88 3/4	7.57 1/2	76.—	4.30	31.52 1/2	100
Muntpariteit	1.469	12.1071	59.263	9.747	24.906	100

Data	Zwitserland *)	Praag *)	Boekarest *)	Milaan **)	Madrid **)
24 Oct. 1939	42.26	—	—	—	—
25 " 1939	42.25	—	—	—	—
26 " 1939	42.25	—	—	—	—
27 " 1939	42.25	—	—	—	—
28 " 1939	42.25	—	—	—	—
30 " 1939	42.25	—	—	—	—
Laagste d.w. 1)	42.20	—	—	—	—
Hoogste d.w. 1)	42.30	—	—	9.60	—
Muntpariteit	48.003	7.371	1.488	13.094	48.52

Data	Stockholm *)	Kopenhagen *)	Oslo *)	Helsingfors *)	Buenos Aires *)	Montreal *)
24 Oct. 1939	44.87 1/2	36.40	42.80	3.75	44 3/4	168 3/4
25 " 1939	44.87 1/2	36.40	42.80	3.75	44 3/4	168 3/4
26 " 1939	44.87 1/2	36.35	42.82 1/2	3.75	44 3/4	168 3/4
27 " 1939	44.87 1/2	36.35	42.85	3.75	44 1/2	168 3/4
28 " 1939	44.90	36.40	42.80	3.75	44 3/4	168 3/4
30 " 1939	44.90	36.40	42.85	3.75	44 3/4	168 3/4
Laagste d.w. 1)	44.75	36.25	42.70	3.70	44	167 3/4
Hoogste d.w. 1)	44.97 1/2	36.50	42.92 1/2	3.80	45	169 3/4
Muntpariteit	66.671	66.671	66.671	6.266	95 3/4	2.1878

*) Notering te Amsterdam. **) Not. te Rotterdam. 1) Part. opgave.
 In 't 1ste of 2de No. van iedere maand komt een overzicht voor van een aantal niet wekelijks opgenomen wisselkoersen.

KOERSEN TE NEW YORK. (Cable).

Data	Londen (\$ per £)	Parijs (\$ p. 100 fr.)	Berlijn (\$ p. 100 Mk.)	Amsterdam (\$ p. 100 gld.)
24 Oct. 1939	4,02	2,28	40,10	53,11
25 " 1939	4,00 3/8	2,27 1/2	40,10	53,10
26 " 1939	4,00 3/8	2,27 1/4	40,25	53,09
27 " 1939	3,99 3/8	2,26 3/4	40,25	53,09
28 " 1939	3,99 3/8	2,26 3/4	40,25	53,10
30 " 1939	3,99 3/8	2,26 3/4	40,25	53,11
31 Oct. 1938	4,75 1/16	2,66 1/4	40,06	54,40
Muntpariteit..	4,86	3,90 3/8	23,81 1/4	40 3/8

KOERSEN TE LONDEN.

Plaatsen en Landen	Noterings-eenheden	7 Oct. 1939	14 Oct. 1939	16/21 Oct. '39 Laagste	21 Oct. '39 Hoogste
Alexandrië...	Piast. p. £	97 1/2	97 1/2	97 3/8	97 3/8
Athene	Dr. p. £	535	535	535	535
Bangkok...	Sh. p. tical	—	—	—	—
Budapest ..	Pen. p. £	22.—	22.—	22.—	22.—
Buenos Aires 1)	p. peso p. £	17.—	17.15	16.90	17.40
Calcutta	Sh. p. rup.	—	—	—	—
Hongkong ..	Sh. p. \$	1/3	1/3	1/2 7/8	1/3 1/8
Istanbul	Piast. p. £	510	510	510	510
Kobe	Sh. p. yen	1/2	1/2	1 1/16	1 1/2 1/16
Lissabon	Escu. p. £	110	110	109 3/8	111
Montevideo .	d. per £	23	23	22	24
Montreal ..	\$ per £	4.45	4.45	4.43	4.47
Rio d. Janeiro	d. per Mil.	3 1/2	3 1/2	3 1/2	3 1/2
Shanghai ..	d. p. \$	4 1/2	4 1/2	4 1/2	4 1/2
Singapore ..	Sh. p. \$	2 1/4 3/16	2 1/4 3/16	2 1/4 1/16	2 1/4 3/16
Valparaiso *)	\$ per £	90	90	90	90
Warschau ..	Zl. p. £	—	—	—	—

1) Offic. not. 15 laten, gem. not., welke imp. hebben te betalen 15 Nov. 1938 17.13. 2) 90 dg. Vanaf 13 Dec. 1937 laatste „export” notering.

ZILVERPRIJS

Londen 1)	N. York 2)	24 Oct. 1939..	24 Oct. 1939..	Londen 4)
24 Oct. 1939..	23 3/8	36 1/2	24 Oct. 1939..	168/-
25 " 1939..	22 9/16	36 1/4	" 1939..	168/-
26 " 1939..	23 3/8	35	" 1939..	168/-
27 " 1939..	23 3/8	34 3/8	" 1939..	168/-
28 " 1939..	23 3/8	—	" 1939..	168/-
30 " 1939..	23 3/8	34 3/8	" 1939..	168/-
31 Oct. 1938..	19 3/8	42 3/4	31 Oct. 1938..	2070
23 Aug. 1939..	18 1/16	37 1/4	23 Aug. 1939..	2110

1) In pence p. oz. stand. 2) Foreign silver in \$c. p. oz. fine. 3) In gulden per Kg. 1000/1000. 4) In sh. p. oz. fine.

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Vorderingen	14 Oct. 1939	23 Oct. 1939
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	—	—
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten Voorschotten op ult. September 1939 a/d. gemeente verstr. op a. haar uit te keeren hoofds. der pers. bel., aand. in de hoofds. der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op. op de belastingen en op de vermogensbelasting	f 107.220,40	f 132.041,67
Voorschotten aan Ned.-Indië	" 85.708.250,67	" 82.071.497,34
Idem aan Suriname	" 11.128.705,75	" 11.178.726,75
Kasvord. weg. creditverst. a/h. buitenl. Daggeldleeningen tegen onderpand ..	" 90.904.788,86	" 89.917.193,90
Saldo der postrek. v. Rijkscomptabelen Vord. op het Alg. Burg. Pensioenf. 1) ..	" 47.838.084,69	" 59.897.439,05
Vord. op andere Staatsbedrijven 1)	" 14.342.838,10	" 14.658.689,80
Verplichtingen	14 Oct. 1939	23 Oct. 1939
Voorschot door de Ned. Bank ingev. art. 16 van haar octrooi verstrekt..	f 9.628.383,18	f 9.423.230,14
Schatkistbiljetten in omloop	" 109.008.000,—	" 108.983.000,—
Schatkistpromessen in omloop	" 215.500.000,—	" 219.500.000,—
Zilverbons in omloop	" 1.060.229,50	" 1.068.005,50
Daggeldleeningen	" 5.000.000,—	" 5.000.000,—
Schuld op ultimo September 1939 a/d. gem. weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel. alsmede op. op die bel. en op de vermogensbelasting..	" 10.845.692,—	" 10.845.692,—
Schuld aan Curaçao 1)	" 1.828.564,18	" 1.798.552,52
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenf. 1) ..	" 2.515.258,28	" 1.555.714,41
Id. a. h. Staatsbedr. der P. T. en T. 1) ..	" 184.780.045,48	" 189.741.613,35
Id. aan andere Staatsbedrijven 1)	" 18.007.182,95	" 18.514.861,—
Id. aan diverse instellingen 1)	" 340.677.569,85	" 342.712.362,73

NEDERLANDSCH-INDISCHE VLOTTENDE SCHULD.

Vorderingen:	21 Oct. 1939	28 Oct. 1939
Saldo Javasche Bank	f 1.340.000,—	—
Saldo b. d. Postchèque- en Girodienst	" 105.000,—	f 770.000,—
Verplichtingen:	21 Oct. 1939	28 Oct. 1939
Voorschot 's Rijks kas e. a. Rijksinstell.	" 88.321.000,—	" 82.699.000,—
Schatkistpromessen in omloop	" 30.000.000,—	" 30.000.000,—
Schatkistbiljetten in omloop	—	—
Schuld a. d. Indische Pensioenfondsen	" 20.000.000,—	" 20.000.000,—
Schuld aan het Ned.-Ind. Muntfonds.	" 2.824.564,18	" 2.824.000,—
Idem aan de Ned.-Ind. Postspaarbank.	" 21.000,—	" 31.000,—
Belegde kasmiddelen Zelfbesturen ..	" 995.000,—	" 995.000,—
Voorschot van de Javasche Bank	—	" 3.287.000,—

CURAÇOSCHE BANK.

Voornaamste posten in duizenden gulden.

Data	Metaal	Circulatie	Voor-schotten aan de kolonie	Dis-conto's	Diverse reke-ningen 1)	Diverse reke-ningen 2)
1 Septemb. 1939	9.826	7.777	280	116	1.739	127
1 Augustus 1939	9.829	7.815	176	118	1.789	141
1 Juni 1939	9.825	7.970	63	121	1.001	134
1 Mei 1939	9.823	7.583	4.458	122	1.464	125
1 Septemb. 1938	8.059	7.647	281	89	1.439	121

1) Sluftp. der activa. 2) Sluftp. der passiva.

NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte Balans op 30 October 1939.

		Activa.		
Binnenl. Wis-	Hfdbk. f	38.836.202,43		
sels, Prom.	Bijbnk. "	1.381.366,67		
enz. in disc.	Ag.sch. "	2.568.629,53	f	42.786.198,63
Papier o. h. Buitenl.	f	1.575.000,—		
Af: Verkocht maar voor debk. nog niet afgel.	"	—	"	1.575.000,—
Beleeningen	Hfdbk. f	179.891.894,44 ¹⁾		
incl. vrsch.	Bijbnk. "	2.680.753,63		
in rek.-crt.	Ag.sch. "	42.499.412,55		
op onderp.	f	225.072.069,62		
Op Effecten enz.	f	223.108.672,43 ¹⁾		
Op Goederen en Ceel.	"	1.963.397,19	"	225.072.069,62 ¹⁾
Voorschotten a. h. Rijk	"	15.000.000,—	"	
Munt, Goud	f	105.497.605,—		
Muntmat., Goud	"	1.002.337.238,63		
	f	1.107.834.843,63		
Munt, Zilver, enz.	"	11.802.935,41		
Muntmat., Zilver	"	—	"	1.119.637.779,04
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	"	43.903.375,90		
Gebouwen en Meub. der Bank	"	4.580.000,—		
Diverse rekeningen	"	30.277.125,47		
Staat d. Nederl. (Wet v. 27/5/'32, S. No. 221)	"	7.629.955,16		
	f	1.490.461.503,82		

Passiva.

Kapitaal	f	20.000.000,—
Reservefonds	"	4.277.243,54
Bijzondere reserve	"	7.756.940,37
Pensioenfonds	"	11.940.473,67
Bankbiljetten in omloop	"	1.125.665.770,—
Bankassigtiën in omloop	"	137.379,32
Rek.-Cour. { Het Rijk f —		
saldo's: { Anderen " 316.092.701,84	"	316.092.701,84
Diverse rekeningen	"	4.590.995,08
	f	1.490.461.503,82
Beschikbaar metaalsaldo	f	542.845.716,38
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is	"	1.357.114.290,—
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht	"	9.000.000,—

¹⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99) f 60.612.475,—

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Goud		Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. Metaal-saldo	Dek-kings perc.
	Munt	Muntmat.				
30 Oct. '39	105498	1.002.337	1.125.666	316.230	542.846	78
23 " '39	105498	1.006.725	1.097.329	326.817	553.783	79
21 Aug. '39	105958	1.023.467	1.011.582	401.626	590.049	79,9

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-promessen rechtstreeks	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Diverse rekeningen ¹⁾
30 Oct. 1939	42.786	9.000	225.072	1.575	30.277
23 " 1939	33.920	—	218.017	1.575	30.150
21 Aug. 1939	21.297	—	214.812	1.575	11.581

¹⁾ Onder de activa.**JAVASCHE BANK.**

Data	Goud	Zilver	Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. metaal-saldo
28 Oct. '39 ²⁾	145.250		196.740	84.530	36.742
21 " '39 ²⁾	145.550		198.180	82.470	33.290
2 Sept. '39	128.676	19.795	195.621	75.968	39.836
26 Aug. '39	128.676	19.788	193.022	75.447	40.277
19 Aug. '39	128.676	19.235	198.914	72.384	39.392

Data	Wissels, buiten N.-Ind. betaal.	Dis-conto's	Beleeningen	Diverse rekeningen ¹⁾	Dek-kings-percentage
28 Oct. '39 ²⁾	12.730	80.940		55.610	52
21 " '39 ²⁾	11.420	78.120		58.760	52
2 Sept. 1939	7.542	13.727	55.661	48.228	55
26 Aug. 1939	8.711	13.885	52.896	48.563	54
19 Aug. 1939	9.300	13.890	48.920	519.42	55

¹⁾ Sluitpost activa. ²⁾ Cijfers telegrafisch ontvangen.**BANK VAN ENGELAND.**

Data	Metaal	Bankbilj. in circulatie	Bankbilj. in Banking Departm.	Other Securities	
				Disc. and Advances	Securities
25 Oct. 1939	1.073	527.137	53.048	4.640	21.699
18 " 1939	1.009	530.316	49.849	3.223	23.250
23 Aug. 1939	247.263	508.064	38.353	5.711	24.334

Data	Gov. Sec.	Public Depos.	Other Deposits		Reserve	Dek-kings-perc. 1)
			Bankers	Other Accounts		
25 Oct. '39	106.041	12.574	116.761	39.242	53.936	31,9
18 " '39	107.536	12.010	116.445	38.535	50.693	30,3
23 Aug. '39	99.666	22.371	92.132	36.229	39.199	26,0

¹⁾ Verhouding tusschen Reserve en Deposits.**BANK VAN FRANKRIJK.**

Data	Goud	Zilver	Te goed in het buitenl.	Wis-sels	Waarv. op het buitenl.	Beleeningen	Renteloos voorschot a. d. Staat
19 Oct. '39	97.266	1.038	49	15.343	58	3.921	30.473
12 " '39	97.266	948	39	16.084	58	3.998	30.473
17 Aug. '39	97.266	663	14	9.617	705	3.825	30.577

Data	Bons v. d. zelfst. amort. k.	Diver-sen ¹⁾	Circulatie	Reg. Courant		
				Staat	Zelfst. amort.k.	Particulieren
19 Oct. '39	5.466	5.500	144.239	249	1.918	16.256
12 " '39	5.466	6.231	144.844	137	1.983	16.989
17 Aug. '39	5.466	3.051	123.135	3.043	2.104	20.538

¹⁾ Sluitpost activa.**DUITSCHE RIJKBANK.**

Data	Goud en deviezen	Rentebank-scheinen	Andere wis-sels, chèques en schat-kistpapier	Belee-ningen
23 Oct. 1939..	77,1	198,4	9.186,2	18,0
14 " 1939..	76,9	179,9	9.566,5	24,8
23 Aug. 1939..	77,0	27,2	8.140,0	22,2

Data	Effec-ten	Diverse Activa	Circu-latie	Regg.-Crt.	Diverse Passiva
23 Oct. 1939	1.431,0	1.258,4	10.202,9	1.354,7	—
14 " 1939	1.385,1	1.227,5	10.495,4	1.345,4	—
23 Aug. 1939	982,6	1.380,5	8.709,8	1.195,4	454,8

NATIONALE BANK VAN BELGIË (in Belga's).

Data 1939	Goud		Buitenlandsche deviezen en goudwaarden	Binnen- en buitenlandsche wissels	Beleeningen op Belgische Staatsfondsen	Voorschot aan den Staat	Overheids-fondsen	Circulatie	Regg. Crt.	
	Munt en metaal	Munt en diversen							Schatkist	Partic.
26/10.	3.603	46	842	556	126	142	329	5.370	1	181
19/10.	3.600	45	870	533	151	142	327	5.387	2	187

FEDERAL RESERVE BANKS.

Data	Goudvoorraad		„Other cash“ ²⁾	Wissels	
	Totaal bedrag	Goud-certifi-caten ¹⁾		In ver-d. v. d. member banks	In de open markt gekocht
4 Oct. '39	14.705,2	14.696,2	325,2	6,7	0,5
27 Sep. '39	14.664,1	14.656,7	339,0	6,4	0,5

Data	Belegd in U. S. Gov. Sec.	F. R. Notes in circula-tie	Totaal Depo-sito's	Gestort Kapitaal	Goud-Dek-kings-perc. 3)	Algem. Dek-kings-perc. 4)
4 Oct. '39	2.784,9	4.732,1	12.916,3	135,5	85,2	—
27 Sep. '39	2.803,8	4.683,7	12.944,7	135,5	85,1	—

¹⁾ Deze certificaten werden door de Schatkist aan de Reserve Banken gegeven voor de overname van het goud, toen de \$ op 31 Jan. '34 van 100 op 59.06 cents werd gedevalueerd.

²⁾ „Other Cash“ does not include Federal Reserve Notes or a Bank's own Federal Reserve bank notes.

³⁾ Verhouding totalen goudvoorraad tegenover opeischbare schulden: F. R. Notes en netto depositos. ⁴⁾ Verhouding tot voorraad muntmateriaal en wettig betaalmiddel tegenover idem.

PARTICULIERE BANKEN AANGESLOTEN BIJ HET FED. RES. STELSEL.

Data	Aantal leening.	Dis-conto's en beleen.	Beleg-gingen	Reserve bij de F. R. banks	Totaal depo-sito's	Waarvan time deposits
27 Sep. '39	1	8.350	14.069	9.794	32.524	5.233
20 " '39	1	8.319	14.020	9.723	33.374	5.225

De posten van De Ned. Bank, de Javasche Bank en de Bank of England zijn in duizenden, alle overige posten in miljoenen van de betreffende valuta.